

ÇEKÜL KÜTÜPHANESİ

DEMİRBAŞ NO.

0b264

SINIFLAMA NO.

0b261

BAĞIŞCI

GELİŞ TARİHİ

SULTANİYE = KARAPINAR'A DÂİR

Semavi Eyice

Tarih Dergisi

Cild XV. Sayı 20 den ayrı basım

**İSTANBUL
EDEBİYAT FAKÜLTESİ MATBAASI
1965**

Öğrencim Metin'e sergilerimle.

Sly Re

7. 7. 1986.

SULTANIYE — KARAPINAR'A DÂİR

Semavi Eyice

İstanbul, Başbakanlık Arşivi'nde bir defterden tesbit olunduğuna göre, Konya dolaylarında "Karapınar diye anılan korkulu, تنها ve muhafazası lâzım bir derbend köyü üzerinde" Sultan II. Selim (1566-1574), Sultaniye adında bir şehir kurmuştu. Kuruluşu, nüfusu, mahalleleri ve buradaki iskân şartları, Prof. Ö. Lütfi Barkan'ın bir makalesinde etraflı surette incelenen Sultaniye¹, bugün yine eski adı olan Karapınar ismi ile bir ilçe merkezi olarak mevcuttur² ve Konya - Ereğli yolu üzerinde bulunmakta, hatta bu iki şehri bağlayan yol kasabanın tam ortasından geçmektedir. Bu küçük özellik de, Karapınar'ın bir menzil yeri olarak doğduğunun ve geliştiğinin bâriz bir işâretidir.

Son yıllarda Karapınar hakkında gazetelerde bâzı yazılar çıkmış, bunlardan bu tarihî Orta Anadolu kasabasının çölleşme tehlikesi ile karşı karşıya bulunduğu belirtilmiştir. Karapınar'ın erozyon sebebi ile birgün tamamen kum ile örtülmesi tehlikesi karşısında olunması, bâzı ciddi endişelere yol açmış ve ilgililerce bu hususda çeşitli düşünceler ortaya atılmıştır³. Bu tehlikeyi

¹ Ö. Lütfi Barkan, *Vakıfların bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak kullanılmasında diğer şekiller*, Vakıflar Dergisi, II (1942) 355 vd. kışl, 362 vd.

² A. (Cemal), *Konya* (Vilâyetlerimiz serisi), İstanbul 1932, 67, 90 da burası Sultaniye adı ile gösterilmiştir; ayrıca bk, E. Yalçınkaya. *Coğrafyada, tarihte ve bugünkü Konya*, 1934, 73, 152. Harita Genel Müd. nün, 1: 800 000 lik haritalarında (1956, baskısı) kasabanın kuzeyindeki düzlük Sultaniye ovası adı ile gösterilmiştir. Karapınar Konya'ya 63, Ereğli'ye 55 km. mesafede bulunmaktadır.

³ S. Erinc, *Karapınar çölü*, *Cumhuriyet*, 17, VII, 1961; bk. S. Erinc, *İç Anadolu'da Karapınar çevresindeki kum reliefi hakkında*, İ. Ü. Coğrafya Enst. Dergisi, VII, sayı 13 (1962) 113-129, resimli. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsünde mevcut havadan çekilmiş fotoğraflar kasabanın karşılaştığı tehlikeyi mücessem bir şekilde gösterir.

önlemek üzere ne gibi tedbirler alındığını bilmiyoruz. Biz, ilk olarak 1950 de, ikinci defa ise 1964 yazında ziyaret ettiğimiz Karapınar'ı bir kaç bakımdan dikkate değer bulduğumuzdan, burasını bir sanat tarihçisi gözü ile tanıtmayı faydalı görmekteyiz⁴. Karapınar bir Orta Anadolu iskân yeri olarak değerli sayılabileceği gibi, İmparatorluğun büyük bir kervan yolu üzerinde emniyeti sağlayan bir menzil yeri olarak kuruluşu da Osmanlı şehirciliğinin tanınması bakımından ilgi çekicidir. Nihayet bu 16. yüzyılın içlerinde yeniden doğan kasabanın, çekirdeğini teşkil eden güzel bir külliye ve bunun ortasında zarif bir cami vardır ki, bu da Mimar Sinan'ın bir eseri olarak ayrı bir değere hâizdir.

I

Karapınar'da Türk devrinden öncesine âit buluntular.

Düz bir ovada kurulmuş olan Karapınar'ın 10 km. kadar doğusunda çok derin iki krater gölü vardır. Şehrin bugün içinde sayılacak bir kısımda, güneyde ise bir tepecik görülür. Yerinde adının *Ali tepesi* olduğu söylenen bu yüksekliğin üstünde ve yamaçlarında bugün toprak üstünde belirli herhangi bir eski yapı izi görülüyor. Fakat 22 Haziran 1964 günü bu tepeye tırmandığımızda, bilhassa kuzeye bakan yamacın yukarı kısımlarında ve doğrudan doğruya satıhta hayli çanak ve çömlek kırıkları ile karşılaştık. Bizzat veya öğrencilerimiz tarafından geliş güzel toplanan bu parçalar arasında, üzerlerindeki süslemeler bakımından da devir ve üslûplarını açığa vurabilecek kadar iyi örneklerle rastlanmaktadır. İstanbul Üniversitesi Önasya tarihi ve kültürleri kürsüsü mensupları tarafından incelenen bu küçük koleksiyon bize bugün Karapınar'ın çok eski çağdan beri iskân edilmiş olduğunu isbat etmektedir⁵.

⁴ Karapınar'ı Edebiyat Fakültesi tarafından verilen ödenekle yaptığımız gezide incelemek imkânını bulduk. Kitabı ve vesikaların okunmasında yardımını esirgemeyen Ord. Prof. Cavid Baysun ile Prof. Dr. Münir Aktepe'ye burada şükranlarımı bildiririm. Caminin plânı Sanat tarihi öğrencileri tarafından alınan ölçülere göre çizilmiş, fotoğraflar ise öğrencilerden Yıldız Demiriz, Can Umgu ve Cengiz Sezer tarafından çekilmiştir.

⁵ Topladığımız çanak-çömlek parçaları Prof. Dr. Bahadır Alkım yönetiminde asistan Dr. Muhibbe Darga tarafından incelenerek değerlendirilmiştir. Kendilerine burada tekrar teşekkür ederim.

Karapınar kasabasına hâkim tepecğin, tarihin erken çağlarından itibaren üst üste insanların iskân ettikleri bir yükseklik, bir höyük olduğunu bu küçük parçalar gösteriyorlar. Toplanan bu kırıkların arasında Eski Bronz çağına ait Kappadokya keramikleri denilen ve Alişar III'de benzerleri bulunan örnekler kronoloji bakımından en eski parçalardır⁶. Demir çağına ait eserlere gelince, bunların başında Alişar IV tipi keramikleri ile Konya ovası ve Kilikya tipine giren kaplar gelmektedir⁷. Daha yakın çağlarda Karapınar'ın bu tepecğinde insanların oturmuş olduğunu gösteren parçalar da görülmektedir. Nitekim Anadolu'da benzerlerine çok rastlanan Hellenistik tipde siyah astarlı mahallî çanak - çömlek parçalarından başka, burada Roma tipi kırmızı cilalı ve Megara kâseleri parçaları da tesbit olunmaktadır. Şu halde Karapınar'ın, yakınındaki bu tepecik hiç değilse M. Ö. ikinci binyılı başlarının itibaren üzerinde insanların yaşadığı bir iskân yeridir⁸.

Karapınar'ın Alitepesi'ndeki iskân ne vakte kadar sürmüştür? Satıhta toplanan çanak - çömlek kırıkları bunun cevabını şimdiki halde açık olarak vermiyor. Ancak topladığımız parçaların kronolojisi Roma çağından ileri gitmemektedir. Oniki kişilik grubumuzun bir saat kadar süren satıh araştırmasında toplıyabildiği kırıkların içinde, Roma çağını aşan hiçbir parçanın bulunmayışı muhakkak ki önemlidir⁹. Diğerlerine nazaran daha üst tabakada bulun-

6 H. Th. Bossert, *Alt-Anatolien*, Berlin 1942, 41, v.d.

7 Konya dolaylarındaki M. Ö. İkinci bine ait iskân yerleri ve buralarda rastlanan çanak çömlek tipleri hakkındaki bilgilere dâir etraflı ve güzel bir araştırma olarak bk. J. Mellaart, *Second Millenium pottery from the Konya plain and neighbourhood*. Belleten, XXIII (1958) 311-345. s. 323 de Kappadokya tipi eserlerden bahsedilir. Aynı araştırmacı, *Early cultures of the South Anatolian Plateau, II "Anatolian Studies"* XIII (1963) 119 vd. genel olarak Karapınar bölgesinden de bahisle, bu ovadaki iskân yerlerinde bulunan keramik parçalarının Orta Anadolu ve mahallî Kilikya ile Suriye tiplerini gösterdiklerini bildirir, (s. 205) ayrıca 57 ve 58 numaralar ile Karapınar havalisindeki buluntu yerleri de gösterilerek, tipler listesinde bunlar işaret edilmiştir. Fakat Karapınar içindeki höyük üzerinde bir inceleme yapıp yapılmadığı hakkında bir açıklama yoktur.

8 Buradaki ilk iskânın mevcut bir su ile ilgili olması gerekir. Karapınar adı bu bakımdan bir değere sahiptir.

9 Karapınar'daki incelemelerimiz sırasında: tepenin arka tarafındaki kayalardan biri üzerinde bir kabartma bulunduğunun bildirilmesi üzerine bu kayayı aradık hatta kabartma olduğu söylenen şeklin mahiyetini çözebilmek için buradaki kumları biraz oyduk. Fakat belirli bir kabartmaya rastlamadık. Halbuki

ması gereken Bizans ve Türk, bilhassa Selçuklu kapları parçalarının bulunmayışı, şimdiki halde Ortaçağ başlarından itibaren Karapınar'da artık bir iskân olmadığını gösterir gibidir. Fakat derhal şunu da belirtelim ki, bu hususda daha inandırıcı bilgiler ve muhakak ki çok verimli buluntular, birkaç sondaj ve kazı ile kolaylıkla elde edilebilecektir. Satıhta tu derece karakteristik ve zengin çeşitli çanak - çömlek parçaları olduğu takdirde, daha derinlerde muhakkak ki tamam halde daha birçok kaplara rastlanabilir. Ne olursa olsun bu küçük koleksiyon dahi, Karapınar'ın İlkçağ sonlarına kadar iskân edilmiş olduğunu, burada hiç değilse bir kasabanın bulunduğunu yeter derecede isbat etmektedir.

Ortaçağ içlerinde, Bizans devrinde Karapınar'da iskân hiç mi olmamıştır? yoksa iskân başka bir noktaya mı kaymıştır? Bu suallerin cevabını ancak daha etraflı araştırmalar ve kazılar verebilir. Fakat Bizans devrine işaret eden bâzı iz ve kalıntılardan burada bahsetmek lâzım gelmektedir. Anadolu'nun tarihi coğrafyası ile uğraşan araştırmacılar ötedenberi bu geniş ve boş sahada Karapınar veya çevresinde bir yeri, hakkında pek az bilgiler olan iki eski şehirden biri olarak teşhis etmek isterler. Hamilton tarafından ileri sürülen bir görüşe göre, bazı eski kaynaklarda adı geçen ve *Tyana* (Kızhisar?) ile *Ikonion* (Konya) arasında olduğu bilinen *Barata* şehri, Karapınar yakınlarında olmalıdır¹⁰. Halbuki Anadolu'nun bilhassa Bizans çağındaki tarihi coğrafyası üzerinde etraflı araştırmaları olan Ramsay ise, Karapınar yakınlarında *Barata*'yı değil yine eski kaynaklarda adı geçen *Hyde*'yi aramaktadır¹¹. Yarım yüzyıldan fazla bir zaman önce ortaya atılan bu hipotezler günümüze kadar halâ halledilemeden kalmıştır¹². Nite-

burada bir Hitit kabartması beklenirdi. H. Del Medico, *Le roche à inscription de Karacahüyük près de Karapınar*, *Revue Hitite et Asianique*, II (1932/34), 247-250, lev. 14-19 de bahsi geçen kaya üzerinde işlenmiş kitabe, Karapınar-Çumra arasındaki bataklık göl kıyısında bulunan Karahüyük'de değil Nevşehir yakınında Acıgöl'deki Karapınar'dadır. Karapınar çevresindeki Hitit devri buluntuları için bk. Mellaart, *not 7 deki yerde*.

¹⁰ W. J. Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*, London 1842, II, 217; O. Schonburgk tarafından almanca tercümesi Leipzig 1843, II, 209.

¹¹ W. Ramsay, *The historical geography of Asia Minor*, London 1890, 337-8; M. Pektaş tarafından türkçe tercümesi, İstanbul 1931, 373.

tekim 1958 de Anadolu'nun tarihî yeradlarını gösteren bir haritasını yeniden düzenliyen Calder ve Bean de bu hususda ihtiyatlı davranmak lüzumunu görmüşler, böylece Karapınar'ın yerinde işaret ettikleri *Hyde* adının yanına bir soru işareti koydukları gibi, Ramsay'i takib ederek, *Barata*'yı gine soru işareti ile Madenşehir'de göstermişlerdir¹³. Bu tereddütlü durum hakkında yazdığı kısa bir notta Calder şunları söylemektedir : "*Biz de Anderson'a uyararak onun gibi soru işareti ile, Hyde'yi Karapınar'a ve Barata'yı Binbirkilise'ye koyduk. Fakat bu teşhisleme tersine de olabilir. Anderson'un da belirttiği gibi, bilhassa Tabula Peutingeriana'da görülen Tyana - Konya yolu Cybistra'dan geçtiği takdirde bunun Cybistra - Ikonion parçası, Karadağ ile Konya arasındaki bataklık araziye tercihan Karapınar - İsmil üzerinden geçirilmiş olmalıdır. Eğer Tyana - Ikonion yolu Ardistama'dan geçiyor ise, bu takdirde kesinlikle Karapınar Barata'dır. Karapınar'da rastlanmış olan tek kitabe, buranın Hyde veya Barata olduğunu tasrih etmemekle beraber, ifadesi ve dili burada bir köyden ziyade bir şehire işaret etmektedir*"¹⁴. Bu meseleye başka bir münasebetle dokunan Josef Fink'e göre ise, Barata, Karaman'ın kuzeyinde Karadağ eteğindeki Madenşehir'dir¹⁵. Bu hipotezler, Karapınar'ın eski adının henüz halledilemediğini açıkca ortaya koymaktadır. Kasabanın içinde veya yakınında bulunacak bir eski kitabe belki bir gün bu meseleyi halledebilir. Fakat şunu da işaret edelim ki, Bizans devrine ait Piskiposluk listelerinin hepsinde de gerek Hyde gerek Barata, birer piskiposluk merkezi olarak geçmektedir, bu da onların büyücek birer şehir olduğuna delil sayılabilir¹⁶.

¹² Paul-Wissowa, *Realenzyklopädie*'de Ruge tarafından yazılan *Barata* (II, 2, 1893) ve *Hyde* (IX, I, 1914) maddeleri.

¹³ W. M. Calder-G. E. Bean, *A classical map of Asia Minor*, London 1958,

¹⁴ Yukarda adı geçen haritaya ek olarak W. M. Calder tarafından yazılan *Note on "A classical map of Asia Minor"* başlıklı notta altıncı sayfede (sayfe numarası yoktur).

¹⁵ J. Fink, *Die Kuppel über dem Viereck*, München 1958, 23 vd. kış. S. Eyice, *Belleten*. XXIII (1959) 646-654,

¹⁶ H. Gelzer, *Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum* (Abh. d. bay. Akad. XXI, 3. Abt.) München 1901, V. Schultze, *Altchristliche Städte und Landschaften, II. Kleinasien*, Gütersloh 1926, II, 329, W. Ramsay, *The Church of Lycaonia in the Fourth Century*, şu kitapda:

Çanak çömlek kırıkları sayesinde İlkçağ boyunca iskân edilmiş bir yer olduğunu kesinlikle tesbit ettiğimiz Karapınar'ın, Ortaçağ içlerinde bir Bizans şehri veya kasabası olarak mevcut olup olmadığını bilemiyoruz. Ancak, Bizans devrinde höyüğün üzerinin artık iskân edilmediğini hemen hemen kesin olarak söyleyebiliriz. Aksi takdirde, oldukça eski çömlek kırıkları bu derece sathda bulunmaz ve bol miktarda Bizans keramik kırıkları ile karşılaşılırdı. Şu halde, Karapınar'da Bizans devrinde iskân var ise, bunun izlerini Ali tepesi'nde değil başka bir yerde aramak lâzım gelmektedir.

Karapınar'da Bizans devrine işaret eden izler tamamen yoktur denilemez. Buradaki Sultan Selim camii avlusunda oldukça zengin bir Bizans devri sütun başlıkları ve çeşitli mimari parçalar koleksiyonu bulunmaktadır. Burada görülen başlıca sütun başlıklarını tiplerine göre şöylece ayırmak kabildir: Üç tane, birbirine benzeyen kompozit başlık; üç tane sathları işlenmemiş veya tezyinatı kazanmış kompozit başlık; 2 tane kompozit varyasyonu başlık, üç tane protomlu (hayvan tasvirli) başlık. Bunlardan ikisinin köşelerinde, kırılmış kartal kabartmaları farkedilmektedir¹⁷. Nihayet bir tane de sâde impost tipi başlık vardır ki, bunun sathlarından ikisinde, silinmiş haçlar, ikisinde ise madalyon içinde birer monogram görülür. Kuvvetli surette mahallî bir uslubu aksettiren bu sütun başlıklarından başka burada merdivenin iki yanına dikilmiş, birer mermer korkuluk pâyesi de mevcuttur. Bunlar İstanbul'da görülen benzerlerinden farklı değildir¹⁸. Avlunun yan kapısı yanında, kaba bir başlık üzerine dikilmiş üzeri tezyinatlı taş ise tamamen mahallî bir üslubu aksettirir. Böylece Karapınar Sultan Selim camii avlusunda hepsi

Luke the Physician, London 1908, 333 deki cedvel.

¹⁷ Kartallı başlık Bizans sanatında oldukça yaygındır. R. Kautzsch, *Kapitellstudien*, Berlin 1936, res. 477, 478, 512, 515, 522, 530; köşeleri çeşitli kabartma hayvan şekilleri (bilhassa başları) ile süslü başlıklar ve kartallı başlıklar hakkında ayrıca bk. E. Kitzinger, *List of Early byzantine animal and bird capitals*, "Dumbarton Oaks Papers III (1946) 61-71, muhtelif resimler.

¹⁸ Bu çeşit korkuluk payeleri o derece yaygındır ki, bunların eşlerini çok uzak bölgelerde dahi görmek kabildir, nitekim Yugoslavyadaki korkuluk payeleri, Karapınarda rastlananlardan farklı değildir kşl. Ivanka Nikolajeviç-Stojkoviç, *La décoration architecturale sculptée de l'époque Bas-Romaine en Macédoine, en Serbie et au Monténégro*, Beograd 1957, res. 143-145.

de Bizans devrine âit, fakat değişik uslûplarda on beş kadar mimari parça toplanmış bulunmaktadır. Sütunbaşı ve tezyinatlı mimari parçalar en kolay nakledilir eserlerden olduklarından bunların Karapınar'da mı bulundukları, yoksa başka bir yerden mi getirildikleri halli zor bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar Karapınar menşeli oldukları takdirde, Bizans devri içlerinde aynı yerde bir takım binaların bulunduğu muhakkak nazarı ile bakmak lâzım gelir. Fakat çevrede bir takım Bizans devri yıkıntıları olduğu da bir vâkıdır. Nitekim Karapınar'ın bir nahiyesi olan Gülviran'dan böyle izler biliyoruz.

II

Karapınar yerinde Sultaniye'nin kuruluşu

İlkçağ sonlarına kadar bir höyük üzerinde mevcut olduğu bilinen en eski Karapınar kasabası, camiin avlusundaki taşlar eğer oradan ise Bizans devri içlerinde de bir müddet daha, fakat tepede değil, bu defa düzlükde yaşamış olmalıdır. Fakat Karapınar'ın yerinde yepyeni bir menzil şehrinin kurulması zarureti 16. yüzyılda, Anadolu ve Rumeli'nde büyük kervan yollarının yeniden düzenlenmesi sırasında kendisini göstermiştir. Bu bölgenin Ortaçağ içinde "korkulu" bir yer olduğu ve bilhassa su sıkıntısı çekildiği bilinmektedir. Nitekim Birinci Haçlı seferi sırasında 1097 yılı eylül ayı başlarında Lâtin ordusu Konya'dan sonra susuz, kurak bir bölgeden geçerek Ereğli'ye varmıştır. Haçlılar Konya'da ikaz edildiklerinden yanlarına kırbalar ile su almışlar ve yol üzerinde bir dere kıyısında da iki gün konaklamışlardır¹⁹. Selçuklu idaresi sırasında Anadolu'nun yol şebekesinin muntazam bir şekle sokulmasına ve emniyetli yolculuk yapabilmesi için kervansarayların kurulmasına rağmen bu tehlikeli bölgenin bir geçit yeri olarak düşünülmediği anlaşılıyor. Nitekim Anadolu'da Türk hâkimiyeti sırasında buralardan geçen seyyahların daha uzun yolları takip ettikleri anlaşılıyor. Daha Sultaniye'nin kuruluşundan çok önce, 1432 yılına doğru, Anadolu'dan geçen Bertrandon de la Broquière, kervan yolu olarak daha uzun olma-

¹⁹ *Histoire anonyme de la première Croisade*, (yay. L. Bréhier) Paris 1924, 57.

sına rağmen Karaman yolunu takip etmiştir. Seyyah, *Essers* (= İvriz ?) üzerinden *Araclie* (= Ereğli) ye varır, buradan *Larende* (= Karaman) dan adını *Quhongne*, rumların *Quhongnopoly* dedikleri şeklinde yazdığı Konya'ya ulaşır²⁰. Nasuh-es Silâhî'nin, Kanunî Süleyman'ın İrakeyn seferi için hazırladığı *Menzilnâme*'de ordunun Karapınar'dan geçtiği bildirilmekte, hatta buranın bir de minyatürü verilmektedir. Fakat bu resmin yukarı kısmında dağlar ile dibinde su kaynayan "*Kırkpınar nâm-ı diğer Karapınar*" olarak kayıtlı bir yer göstermiştir. Bu pınardan iki kol halinde akan akarsuların arasında ise "*Akçaşar*" (=Akçaşehir) adında ufak bir kasaba vardır. Resmin alt kısmında "*Tuzgölü nâm-ı diğer Ulakî çayırı*" adında bir göl - bataklık işaret olunmuştur. Bu minyatürün Konya ile Ereğli arasındaki araziden bir köşeyi tasvir ettiği muhakkak olmakla beraber neresi olduğunu tâyin etmek zordur²¹. Karapınar kasabasının kuzeyinde (30 km. kadar) bugün Akçaşar adında bir köy var ise de Ereğli'ye ulaşmak için buradan geçmek sapahtır, ayrıca çevrede dağ ve akarsular yoktur. Karapınar'ın güneyinde de bir Akçaşehir vardır. Bunun civarında tepeler ile bir akarsu bulunmaktadır.

Yukarıda işaret edildiği gibi İstanbul Başvekâlet Arşivi'ndeki bir Tapu defterinden tesbit olunduğuna göre, Konya'da Eski İl kazası içinde "Kara Pınar diye anılan korkulu, تنها ve muhafazası lâzım bir derbend köyü üzerinde", Sultan II. Selim (1566-1574) Sultaniye adında bir şehir meydana getirmiştir. Evvelce 424 sayılı, şimdi ise 515 sayılı bir Tapu defteri olan bu vesika H. 992 (=1584) Zilhicce'sinin sonunda "Sabık Karaman defterdarı Mustafa bin Ahmed'in tahriri ve Kadri bin Mehmed'in kaydı" ile meydana gelmiştir. İçinde, Konya livasına bağlı muhtelif kaza ve köylerde mevcut bazı mahallerin, Sultan Selim külliyesine vakfedildiklerine dair kayıtlar bulunmaktadır, Sultaniye bu vesikanın yardımı ile kuruluşu, nüfusu, mahalleleri ve iskân şartları, Ö. L. Barkan'ın makalesinde etraflı bir şekilde belirtilmiştir. Bu

²⁰ Bertrandon de la Broquière, *Le voyage d'Outremer*, Paris 1892, 105-109.

²¹ Hakkında, kşl. A. Gabriel, *Les étapes d'une campagne dans les deux Irak, d'après un manuscrit du XVIe siècle*, Syria, (1928). 314; F. Edhem- I. Stehoukine, *Les manuscrits orientaux illustrés de la Bibl. de l'Université de Stamboul*, Paris 1933, 20; H. G. Yurdaydın, *Matrakçı Nasûh*, Ankara 1963. Feridun'un *Münşeati*'nde, Yavuz Selim'in Mısır seferi *Menzilnâmesi*'nde de ordu, Kırkpınar, Kocadağ'da Pınarbaşı ve Karacapınar mevkillerinden geçer.

defterden öğrenildiğine göre “*Cami, imaret, han, hamâm ile otuzdokuz dükkân ve iki değirmen yaptırılmış ve bu tesislerin masrafı için civardan 84 köy ve mezra'nın yıllık 11000 akçe tutan geliri vakf ve tahsis edilmiştir... Bütün bu tesisatı muhafaza, tamir ve yolcuların muhtaç olduğu hizmetlerle birlikte zarurî ihtiyaçlarını temine yarıyacak ticaret eşyasını orada bulundurup sattırmak için ise, şehirli halka da ihtiyaç hissedilerek, resm'i bennak ve caba ve avarız-ı divâniye ve tekâlif-i örfiyeden muafiyet gibi imtiyazlarla, muhtelif memleketlerden buraya halk getirilmiş ve iskân edilmiştir.*” Yeni onarılan bu şehre “..*halkın daha fazla rağbet etmesi ve yerleşmesi için, bu gibilere bidayette şehir kurulurken ilk gelenlere bahşedilen imtiyazlar ve muafiyetler, bilahare gelecekler için de uzun müddet muhofaza edilmiş ve bu surette şehrin nüfusu artırılmak istenmiştir.*” Bu sonuncu hususu bildiren H. 980 (=1572/3) tarihli bir hüküm tesbit olunmuştur. Fakat H. 992 (=1584) tarihli başka bir kayıttan öğrenildiğine göre, Karapınar'a gelip yerleşen bazı göçmenler, muafiyetleri elde ettikten sonra, tekrar eski köylerine dönmekte ve ancak teftiş sıralarında bir kaç gün için Karapınar'da oturmaktadırlar. Bu yüzden de kasaba boşalmakta ve yolcuların alış veriş yapabileceği dükkânlar kapalı kalmaktadır. Adı geçen vesikada bu durumun önlenmesi için tedbir alındığı öğrenilmektedir. Böylece bu çorak ve ıssız ovanın emniyetini sağlamak kaygusu ile yaratılan Sultaniye şehrinin daha o vakitler pek tercih edilmediği, kuruluşunun sıkıntılı olduğu anlaşılmaktadır.

Büyük Sahra'da modern motorlu vasıtaların yeni “kervan” yolları meydana getirmesi üzerine duyulan zaruret yüzünden doğan *Bidonia* şehirlerinin²² öncüsü olan Sultaniye'nin kuruluşu hakkında, Seyyid Lokman tarafından A. 991 (=1584) de yazılan *Silsilenâme*'de (Topkapı, Haz. Ktp. 1321) da etraflı bilgi verilmiştir. Esasında Sadrâzam Siyavuş Paşa için (öl. 1007-1598/99) yazılan bu eserde (var. 87 a-b, 88): 966 (=1558) muharreminin ortalarında Kanunî Sultan Süleyman'ın Şehzadelerinden Bayazîd

²² Büyük Sahra'da motorlu vasıtalar için yol kenarlarına konulan numaralı benzin bidonlarından bir tanesinin zamanla etrafında, bir ikmal istasyonu, büfe, otel, vs. nin teşekkülü ile *Bidonia 5* adında bir kasabanın doğuşu bu bakımdan ilgi çekicidir, kşl. Demure, *Naissance des cités, Miroir du Monde* dergisi *Maisons, édifices et villes d'aujourd'hui*, özel sayısı, VII, yıl, no. 318 (4 Nisan 1933).

ile Selim arasındaki mücadeleyi müteakip, Selim “*Adana yolundan Karaman’a muavedet kılıp kasaba-i Ereğli ve Ilgın mabeyninde olan Karapınar dedikleri deşt-i hemvarede çadır kurduklarında bu sahrayı “imaretten hali ve ziraattan âri” gördüklerinden burada bir şehir ve bir imaret kurulmasını irade ederek, bina emini ve mimar tayin etti. Silsilenâme yazarı, bunun arkasından emsali hiç bir diyarda olmayan Sultaniye’nin kurulduğunu anlatmakta ve bu arada aşırı bir gayretle bâniyi methetmektedir*²³, Fakat bu arada dikkat çekici olan husus “*Kerbela gibi bir katre su bulunmaz bir yer olan Karapınar’a, hayır dualarına*” mazhar olmak için, otuz yükden fazla akçe ve altın sarfı ile üçyüz altmış pınarın suyu Karacadağ’ın Ovacık adındaki yaylağında yapılan birçok başçeşmede toplanarak, buradan kasabaya getirilmiştir. Şahzade Selim Karapınar’da bu imârın yapılması emrini verdikten sonra kendisi Konya sarayına gelmiş ve birkaç yıl sonra Osmanlı tahtına oturmuştur²⁴. Türk tarihinin pek itibar gören bir siması olmamasına rağmen, II. Selim’in, yurdun en çorak ve yol emniyeti bakımından tehlikeli bir köşesinde kurduğu şehir ve bunu süsleyen eserler manzumesi muhakkak ki, onun yapıcı bir tarafı olduğuna delil sayılmalıdır²⁵. Edirne’deki muhteşem Selimiye’yi inşa ettiren II. Selim, Orta Anadolu’nun kurak bir bölgesinin ortasında

²³ F. Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı müzesi Türkçe yazmalar kataloğu*, İstanbul 1961, I, 222, no. 678; yukarıdaki metin, Lokman’ın H. 939 tarihli diğer bir eserinde de (Türk ve İslâm E. müz. no. 1973) de, var. 75b-76a’da aynen tekrarlanır (Dr. C. Orhonlu tarafından verilen bir nottan).

²⁴ *Silsilenâme*’deki Karapınar ile ilgili not tesbit edebildiğimiz kadar ilk defa O. Şevki Uludağ tarafından, *Karapınar’daki Selimiye Camii*, Konya Halkevi Dergisi, V, 1941, sayı 35, 2071-2073 de geniş çapta kullanılmıştır. Fakat daha önce, gine O. Şevki Uludağ ile R. Melûl Meriç’den bu notu elde eden O. Ergin, de onu *Türk şehirlerinde İmarat sistemi*. İstanbul 1930, 63-64 de her ikisinin de adlarını vererek zikretmektedir.

²⁵ Sultan II. Selim’in hakikî şahsiyeti maalesef iyi anlaşılmamıştır. Hakkinda yanıltıcı düşünceleri düzeltmek yolunda yeni fikirler ortaya atılmaktadır, kışl. I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı tarihi*, III, 40-41; I. H. Danişmend, *İzahlı Osmanlı tarihi kronolojisi*, İstanbul 1948, II, 361 vd., 421 vd.; R. Ekrem Koçu, *Osmanlı padişahları*, İstanbul 1960, 155; Ş. Turan, *Selim II*, maddesi, *İslâm Ansiklopedisi*, X (1965) 431-441. II. Selim’in Edirne’de Türk sanatının şaheseri Selimiye’den başka Konya’da da büyük bir camii olduğu bilinir, bk. R. Riefstahl; *Selimiye’de in Konia*, Art Bulletin, XII (1930) 311-318; M. Önder, *Mevlâna şehri Konya*, 1932; 194; I. H. Konyalı, *Konya*, 528.

yeni bir şehir yaratmakla Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş ve yükselme devrinin yapıcı gelenek ve sistemli "imar" ve "şenlendirme" politikasının güzel bir örneğini vermiştir.

Sultaniye'nin merkezini teşkil eden Sultan Selim manzumesinin bitmesi epey sürmüş ve yeni şehre yerleştirilen ilk göçmenlerin muhakkak ki sıkıntıları olmuştur. H. 1058 (=1648) de buradan geçen Evliya Çelebi, "*ab-ı havası ve bağ ve bahçeleri lâtif bir kasaba*" olarak görür. Mescidlerinden başka üç tekkesi ve sıbyan mektebi ile dükkânları vardır²⁶.

Karapınar'ın bir kaç yıl önce tekrar aktüel bir konu hâline gelmesinde, bütün çevreyi ve bu arada şehri ciddi olarak tehdit eden çölleşme hâdisesi büyük rol oynamıştır, Prof. S. Erinc tarafından sebepleri, özellikleri ve Karapınar için yarattığı tehlike etraflı bir şekilde belirtilmiş olan bu "çölleşme hâdisesi" ciddi tedbirler alınmadığı takdirde bu kasabanın bir defa daha yokolmağa mahkûm edileceğini göstermektedir. Karapınar buradan geçen seyyahların yazdıklarından ve yukarıda kısaca bahsi geçen vesikalardan anlaşıldığına göre kuruluşundan itibaren sıkıntılı bir gelişme göstermiştir. Zaman zaman boşalmış ve hatta harab olmuş ve külliye'nin evkafı dağılmıştır. Yazımızda kısaca üzerinde durduğumuz kaynak ve bilhassa vesikalar ile tapu defteri etraflı su-

²⁶ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, İstanbul 1314, III, 27-28. İstanbul'dan 1597 de yola çıkarak Halep'e giden İngiliz seyyahı John Sanderson (kşl. W. Foster, *The Travels of John Sanderson in the Levant 1584-1602*, London 1931, 62) *Caribonar* adı ile zikrettiği Karapınar'dan geçmiş ise de burası hakkında hiç bir şey bildirmez. Karapınardan bahseden bütün seyahatnâmeleri gözden geçirmiş olmamakla beraber ikisinden önemli bulduğumuz şu bilgileri hulâsa edebiliriz: 8 Aralık 1766 da Karapınar'a gelen C. Niebuhr üzerinde burası perişan bir şehir tesiri bırakır. Fakat çifte minareli muhteşem camii dikkatini çeker. İki sıra dükkânları, güzel bir hanı vardır ve bunların hepsi kurşun örtülüdür. Bânisi evkafını düzenli yaptığından bütün külliye bakımlı ve mamûr bir haldedir. Halbuki başka yerlerdeki han ve camiler, bakılmadığından tekrar harab olmaktadır, kşl. C. Niebuhr, *Reisebeschreibung nach Arabien*, Hamburg 1837, III, 113. W. J. Hamilton ise Karapınar'ı harab görmüştür. Kurşun örtülü medrese (han olacak); o sırada metrûk ve haraplıdır. Kasabada 100 kadar ev vardır. Menzilci, yardımcıları ve bir de küherçile ocağında çalışanlardan başka kimse yoktur. Geri kalanlar bu gayri sıhhi muhiti bırakıp, Karacadağ'ın güney batısında yaylada yaşamaktadırlar; kşl. W. J. Hamilton, *Researches in Asia Minor*, London 1842, II, 214. Karapınar'ın bütün uğraşmalara rağmen yaşayamadığı ve zaman zaman âdeti boşaldığı, ve külliye evkafının da gasp olunduğu, eski vesikalardan anlaşılmaktadır; bu hususda bk. 125.

rette incelendiği, gerek İstanbul, gerek Ankara arşivlerinde araştırmalar yapıldığı, diğer tapu defterleri arandığı takdirde, Karapınar'ın kuruluşundan itibaren geçirdiği istihale ortaya konulabilir. Ancak bir tarihçi tarafından yapılabilecek bu çalışma, bizim bir sanat tarihçisi olarak derleyebildiğimiz bilgileri muhakkak ki tamamlayacaktır ve bu "yeni şehrin" doğuş ve yaşama çabalarını meydana çıkaracaktır.

III

Mimar Sinan'ın Sultan Selim külliyesi

Osmanlı İmparatorluğunun bilhassa 16. yüzyılda gerek Rumeli gerek Anadolu'da büyük yollar üzerinde menzil tesisleri kurulduğunu biliyoruz. Bunlar bazen küçük köprüler, bir ağaç gölgesine sığınmış mütevâzi namazgâhlar, sık sık rastlanan çeşmeler veya bazı hallerde kuyular gibi küçük çapda eserlerdir. Bazen ise, büyük köprüler, muhteşem kervansaraylar ve ortasında büyük bir de cami bulunan menzil külliyesidir²⁷. Nitekim böyle menzil külliyelerinin başlıca örneklerini, İstanbul'dan doğu veya batı istikametlerinde uzanan ana yollar üzerinde tesbit mümkündür : Gebze'de Çoban Mustafa Paşa, İzmit'de Pertev Paşa, Yenişehirde Koca Sinan Paşa, Bozüyük'de Kasım Paşa, Iğın'da Lala Mustafa Paşa, Ulukışla'da Öküz Mehmed Paşa, İncesu'da Kara Mustafa Paşa, Payas'da Sokullu Mehmed Paşa külliyesi hatıra ilk gelen başlıca menzil külliyesidir. Trakya'da da Tekirdağı, Çorlu, Lüleburgaz, Babaeski'de bunlara benzerleri mevcuttur.

Karapınar'daki külliye'yi yapan veya projesini tasarlayanın Mimar Sinan olduğunu tesbit ediyoruz Nitekim Sinan'ın eserlerini bildiren muhtelif listelerde bu eserin adına rastlanır. Bilinen Tez-

²⁷ İstanbul'da doğu ve batı istikametlerinde uzanan büyük iki yol güzergâhındaki menziller hakkında muayyen bir sıra takip etmeksizin yayınlamağı düşündüğümüz yazılardan ilkinin vaktiyle ortaya koymuştuk. Kşl. S. Eyice, *İstanbul-Şam-Bağdat yolu üzerindeki mimari eserler*, I, *Usküdar-Bostancıbaşı derbendi güzergâhı*, Tarih Dergisi, XI (1958) 88-110. Rumeli tarafında, şimdi Bulgaristan'da kalan Mustafa Paşa köprüsü hakkındaki diğer bir araştırmamız için ise bk. S. Eyice, *Svilengrad'da Mustafa Paşa köprüsü. Cısr-i Mustafa Paşa*, Belleten, XXVII (1934) 729-756. Böylece Karapınar hakkındaki bu araştırmamız, bu serinin üçüncü yazısı olmaktadır.

kiretû'l-Ebniye baskısında “*Karapınar'da merhum Selim Han camii*”, “*Karapınar'da merhum Sultan Selim Han imareti*”, ve nihayet “*Sultan hamamı Karapınar'da*” kayıtları bunu gösterir²⁸. Topkapı sarayında bulunan müsvedde halindeki ve yalnız giriş kısmı, hamamlar bölümü bulunabilen *Adsız risale* denilen bir *Tezkiretû'l-Ebniye* nüshasında ise “*Hamam-ı Karapınar*” kaydı ile karşılaşılır. Gine Topkapı Sarayındaki *Tuhfetü'l Mimarîn* adlı risalede camiler bölümünde “*Camii şerif ve İmaret ve Han-ı Sultan Selim Han der Karapınar*” imaretler bölümünde de, “*Karapınar'da Sultan Selimi sanî'nin imareti*”, ayrıca hamamlar bölümünde “*Karapınar'da Sultan Selim-i sâni hamamı*” kayıtları görülür²⁹. Böylece Karapınar'daki Sultan Selim manzumesinin yapılışında Mimar Sinan'ın ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu ilginin derecesini tayin edebilmek için önce eseri tahlil lâzım gelmektedir.

Selim tarafından Karapınar'da yaptırılan tesislerden, başçeşmeler ve su yollarını inceleme imkânını bulamadık. Karapınar'a hâkim tepede inşa olunan yeldeğirmenleri ise, yarı yıkık bir halde hâlâ durmaktadır. Konya'dan gelen ve Ereğli istikametinde devam eden yolun kenarında uzanan esas külliye ise ancak kısmen mâmûr bir halde bulunmaktadır. Elîmizde yeter vasıtalar bulunmadığından, ayrıca araları kısmen yıkıldığından kısmen de duvarlar ile bölündüğünden, ölçülerinin alınması çok zorlaşan bu külliyein tamamının rölövesini çıkartamadık. Caddeye açılan kemerli alternatif renkli taşlardan örülmüş, güzel ve heybetli bir kapı, düz bir yol ile camiin önüne bağlantıyı sağlamaktadır. Bu yolun üzerinde ikinci bir kârgir kapı daha mevcuttur. Bu ikinci kapının, camiin dış avlusuna irtibatı sağlamak düşüncesi ile yapılmış olduğu kolaylıkla tahmin edilir. Böylece, bu iki kapı arasında kalan yol parçasının iki tarafında evvelce sağa ve sola doğru

²⁸ A. Refik, *Mimar Sinan*, İstanbul 1931, 65, no. 62; 69. no. 3 (imaret); 72, no. 7 (hamam); aynı liste daha tenkitli bir şekilde, E. Egli, *Sinan der Baumeister Osmanischer Glanzzeit*, Erlenbach-Zürich 1954, 124-134.

²⁹ R. Melûl Meriç, *Mimar Sinan, hayatı eseri, I Mimar Sinan'ın hayatına, eserlerine dair metinler*, Ankara 1965, 6 (hamam); 24 (cami-imaret); 37 (imaret); 46 (hamam); 82 (cami-imaret); 103 (imaret); 125 (hamam) *Tezkiretû'l-Ebniye*'nin bazı nüshalarında Karapınar hamamı, Valide Sultan hamamı adı ile gösterilmiştir, kşl. 125, not 33.

uzanan iki yapının bulunduğu anlaşılıyor³⁰. Bunlardan sağdaki tamamen ortadan kaldırılmış ve dümdüz edilen arsası, caddeye bakan yüzündeki çirkin demir parmaklıkları ile camiin ve kapının asil taş mimarisini ile tam tezat halinde olan ortası havuzlu sevimsiz bir bahçe (I) haline getirilmeğe çalışılmıştır. Evvelce burada bulunan müstemilât binasına geçit veren kapının Bursa kemerli kapısı, sağlam olarak henüz durmaktadır. Soldaki kanadın yerinde de esas yapı tahrif edildikten sonra, arsasına geliş güzel bir takım binalar yerleştirilmiş ve böylece bu külliyein caddeye bakan yüzünün güzel tertibi bir daha düzeltilmeyecek surette yok edilmiştir. Külliye çerçevesi içinde olmakla beraber, ikinci bir kapı ile cami hariminden ayrılan, böylece cami ve etrafındaki hayır binalarının tecridi düşünüldüğüne göre burada sağlam sollu çarşı ve kervansarayın bulunduğu ihtimal vermek yerinde olur. Belki de her iki tarafta da devam eden kervansarayın yola bakan yüzünde dükkân gözleri sıralanıyordu İkinci avlu kapısından geçildiğinde sağlam-sollu uzanan harap, kubbeli ve bacalı binalar ise, imaret-misafirhane ve imaret-aşevinin kalıntıları olmalıdır. Bunların sekiz köşeli olarak tuğladan yapılan bacaları, tam ortalarında dikine yerleştirilen tuğlalarla meydana getirilen kuşakları, zarif profilli taştan işlenmiş duman menfezleri ile câzip görünümlü unsurlardır³¹. Kapıların eksenini üzerinde olan cami cephesinin bu muntazam tertibini bozan tek unsur, geç bir devirde şimdiki şeklini aldığı sezilen şadırvandır. Bugünkü şadırvanın su haznesi duvarı üzerine yapıştırılmış, klâsik üslûbda işlenmiş bir kitabe taşı, şadırvanın eski bir tamirine sarîh olarak işaret etmektedir.

Çok silik olduğundan tam olarak okunamıyan bu manzum kitabe şu surette tesbit edilmiştir :

³⁰ Bu hususta, yine Mimar Sinan'ın eseri olan Konya batısındaki Ilgın'da Lala Mustafa Paşa külliyesi ve kervansaray ile çarşısı (arasta) bir örnek teşkil edebilir; bu külliyein bir plânı için bk. G. Özdeş, *Türk çarşıları*, İstanbul, 1954, bu plân A. Saim Ülgen tarafından çizilmiştir.

³¹ T. Baytin, *Bacalar, tekniği, yapısı, mimarisi ve Türk yapıcılığında baka* (Teknik Üniv. Yeterlik tezi), İstanbul 1951, de Türk bacaları hakkında bir deneme yapılmış olmakla beraber, konu yeter derecede işlenmemiştir ve örnekler az sayıdadır.

*Han Selim ibni Süleyman merkadi olsun cinan
Bu makam-ı dilkuşâda eylemiş havz-ı revân
Kıldı [tecdid-i piyale] hem dedi tarihini
Olmadıydı bu cihanda böyle bir şâdirevân*

Fi tarih sene
erbaa ve elf

fi Ramazani'l-mübarek
(1004 = 1596)

Cami kısmen, bu bölgede rastlanan ve *göktaş* denilen koyu gri renkli taşın kullanılması suretiyle inşâ olunmuştur. Çok temiz ve itinalı bir işçilik gösteren inşaatla bu koyu renkli taşların dekoratif bir unsur gibi kullanıldığı görülür. Nitekim, dış cephelerde en alttan itibaren üç dizi taş bu renktedir, Ayrıca minarelerde de bu taşlardan bilezikler görülür. Duvarların geri kalan kısımları sarımtırak renkte taşlardan yapılmıştır. Ayrıca burada kullanılan mermerin de gri renkte olduğuna işaret edebiliriz. Çift minareli ve üstü kurşun kaplı olan cami, beş kubbeli bir soncemaatyerini takip eden tek kubbe ile örtülü basit bir mekândan ibarettir. Kare esas mekânın herbir kenarı içden 15 m. kadar bir uzunlukda olup, tek kubbeye pandantifler yardımı ile geçilmiştir. Dışarıdan fazlaca taşkın payeler ile takviye edilmiş olan cepheler mütevazî ve iddiasız bir mimari gösterirler. Fakat ahenkli nisbetler temiz ve itinalı işçilik bu sâde yapının başlıca vasıflarıdır. Mermerden işlenmiş mihrap, cümle kapısı, müezzin mahfeli, minber binanın sade mimarisine uygun surette nisbetli, zarif ve iddiasızdır. Camiin en dikkat çekici tarafı, normal olarak, giriş cephesidir. Bu cephenin, cadde üzerindeki tesislerin arasındaki çifte kapılı geçitten görüleceği düşünülerek, mimari kompozisyonu buna göre ayarlanmıştır. Soncemaatyeri revakı stalâktitli (mukarnash) başlıklı, çifte bronz bilezikli mermer sütunlara sahiptir. Bu revakın beş bölümü de eşit beş kubbe ile örtülmüştür³².

Camiin, mihrabı ile cümle kapısı devrin tezyinatını aksettiren yegâne unsurlardır denilebilir. Mermer kapı kemerinin üstünde onbir dilimli bir istiridye kabuğu veya yelpaze şeklinde bir kapı

³² M. Önder, *Mevlâna şehri Konya*, Konya 1932, 486 daki bir fotoğraftan anlaşıldığına göre, camiin soncemaatyeri önünde evvelce bir çatının örttüğü bir revak vardı. Böyle uzatılmış soncemaatyerleri, İstanbul'da Kılıç Ali Paşa, Üsküdar'da Mihrimah (İskele), Eski Valide vs. camilerinde de görülür.

alınlığı bulunmaktadır³³. Bunun da üzerinde, iki sıra halinde sekiz kartuş içine yerleştirilmiş esas kitabe yer almaktadır³⁴.

³³ İstiridye kabuğu şeklindeki alınlık süslemesi, bilhassa klâsik devrin sonlarında, Türk sanatında ilk yabancı tesirlerin başladığı Lâle devri başlarında ve içinde çok sevilmiştir. Onaltıncı yüzyılda kullanıldığına dair en eski misal şimdiki halde Karapınar camii kapısıdır. Aşağıda bahsi geçen Beykoz yolundaki Kethüda çeşmesi her nekad 1533 tarihli ise de, 1715 de tamir görmüştür ve tezyinatı muhtemelen bu devre aittir. Çinili köşk'de Sultan III. Murad tarafından yaptırılan tamir sırasında bir odaya inşa edilen H. 999 (1590/91) tarihli tavuslu çeşme, istiridye motifli alınlığı ile en eski misallerdendir, bk. H. Glück, *Türkische Brunnen in Konstantinopel*, Jahrbuch d. asiat. Kunst, I, 1924, 27, lev. 17, res. 7; T. Öz, *Topkapı sarayında Fatih S. Mehmet'e ait eserler*, Ankara 1953, 12; Diğer eski bir örnek ise Sultanahmet camii külliyesi arastasının, Nakilbend sokağı tarafındaki çeşmesidir. Tarihli diğer misaller için kşr. İ. H. Tanışık, *İstanbul çeşmeleri*, İstanbul 1943-45, I, 54, no. 50 (H. 1012 = 1603, Şahzade camii avlu kapısı yanında İbrahim Paşa çeşmesi); 60, no. 54 (H. 1015 = 1603, Gülhane parkı kapısında I. Ahmet çeşmesi); 76, no. 74 (H. 1051 = 1641, Saray'da Sünnet odası çeşmesi); II, 298, no. 537/31 (H. 1121 = 1709, Üsküdar Yeni Valide camii kapısında Emetullah Sultan çeşmesi); II, 302, no. 239 33 (H. 1131 = 1718, Kanlıca'da Ayşe Hanım çeşmesi); I, 123, no. 129 (Sa'dâbad, H. 1235 = 1722, Üçüncü Ahmed çeşmesi yan höcreleri); 138, no. 239 (Fatih'de Nevşehirli İbrahim Paşa çeşmesi); II, 52, no. 42 (H. 1136 = 1723, Ortaköy'de Nevşehirli İbrahim Paşa çeşmesi); 81, no. 64 (Galata H. 1145 = 1732, Galata'da Hacı Mehmed Ağa çeşmesi); 83, no. 65 (H. 1145 = 1732, Galata'da Kemankuş camii altındaki çeşme); 93, no. 71 (H. 1145 = 1732, Kasımpaşa'da Hacı Hüseyin Paşa çeşmesi); 95, no. 73 (H. 1145 = 1732, Taksim, I. Mahmud çeşmesi); 253, no. 203-2 (H. 940 = 1538, Beykoz yolunda Kethüda çeşmesi), bu çeşme tarih itibarıyla eski görünmekte ise de üzerindeki bir kitabe H. 1127 (= 1715) de tamir edildiğini isbat etmektedir. İstiridye kabuğu şeklinde alınlık, bilhassa 18. yüzyıl başlarında çok sevilmiş ve çeşmelerden başka bildiğimize göre bir sebilde de kullanılmıştır. Bu, Üsküdar'da Ahmediye'de Tersane emini Ağa'nın H. 1134 (= 1721) de yaptırdığı külliye'nin sebilidir, kşl. İ. Kumbaracılar, *İstanbul sebilleri*, İstanbul 1933, 33. Mezartaşlarına gelince, Karacaahmed'de İbrahim Paşa validesi Fatma Hatun (H. 1112 = 1700/01); Hanife Hatun (H. 1124 = 1712), kşl. S. Nüzhet (Ergun), *Mezar kitabeleri*, İstanbul 1932, res. 2, 4; Rodos'da Sarı Abdullah Paşa (H. 1147 = 1734/5), kşl. V. Strumza, *Il "tecche" di Murad Reis a Rodi*, Rivista delle Colonie Italiane, VIII (1934) ve nihayet aynı motifi mezartaşlarından ilham alınarak yapılan bazı namazgâh kiblegâh'larında da bulmak kabildir, bk. S. Eyice, *not 27 deki yazı*. 84. res. 2. Bu motifin cami mihraplarında kullanıldığına dair bir misal ise Topkapı sarayı, üçüncü avlusunda Ağalar camiindedir, resmi için bk. Güzel Sanatlar Dergisi, VI (1949) 81.

³⁴ Cami ve çeşmenin kitabelerinin resimleri evvelce yayınlanmıştır, kşl. F. Soyman - İ. Tongur, *Konya eski eserleri kılavuzu*, Konya 1944, 202-203; bu kitabelerin evvelce alınan estampa'ları (no. 79, 80) Türk Tarih Kurumu'nda bulun-

ربنا تقبل منا هذا البنا وتب علينا بفضلك واهدنا
فلما سم هذا الجامع الشريف تقبله ربنا الله الاعلى
فقال الهاتف النبى تاريخه انه لمسجد اسس على التقوى

Prof. A. Ateş tarafından yapılan tercümesi :

- 1) a - *Ey Rabbimiz, bu binayı bizden kabûl et*
b - *ve fazlın ile tövbemizi kabûl ederek, bize doğru yolu göster!*
- 2) a - *Bu yüksek câmi tamam olunca,*
b - *Rabbimiz, en yüksek Allah onu kabûl etsin!*
- 3) a - *Gayb hâtifi tarihini söyledi:*
b - *Gerçekten bu, takva üzerine kurulmuş bir camidir.*

(Son mısra, *Kur'an IX [Tevbe sûresi], 109. âyetidir*).

Yakın bir tarihte yapılan bir tamir esnasında alt sıradakî kartuşlardan en sağ ve en soldakinin üzerlerine ve kitabenin altındaki boşluğa siyah mürekkep (veya boya?) ile manzum uzun bir tamir tarihi yazılmıştır. H. 1263 (=1847) tarihinde Sultan Abdülmecit (1839-1861) in iradesi ile yapılan bu tamirin tarihi, Osman Hamdi adında bir şair tarafından yazılmış olup vezin, kafiye ve hatta mâna bakımından oldukça zayıf ve hatalıdır. Çektiğimiz fotoğrafların yardımı ile ancak kısmen okunabilen ve aralarda şüpheli veya okunamıyan kısımlar da kalan bu manzum parçayı eksik ve yetersiz hâline rağmen buraya alıyoruz :

Esas kitabenin iki tarafında :

*Lûtf-ı rabbanî erişdi ey gubâr
Hâlisâ mü'min gelüp kılsın selât
Merked-i Sultan Selîmin nurunu
Sâniya tecdid edüp es-makberat
Güft Hamdî tomirine tarihini
De imama kıl salâti bul necat*

sene 1263 (= 1847)

maktadır, kışl. V. İğdemir, *Türk-İslâm devri kitabe estampajları*, Belleten, IV (1941), 554; camiin kitabesi hak. ayrıca bk İ. H. Konyalı, *Abîdeleri ve kitapları ile Konya tarihi*, Konya 1934, 534. Yukarıdaki arapça kitabe tercümesini yapan Prof. Dr. Ahmet Ateş'e teşekkür ederim.

Esas kitabenin alt tarafından :

..... etmişti
Imâretin kılup handan kalb virân
Şaha lâyıkdı ihya bu mebnây-ı selîmî
Kılub Abdülmecid şâhi bu tamirî selîmî
Sadakatla edüb hizmet sana bir şahs-ı sultânî
Hüdâvendin atasıdır Muhammed Şükrü sultânî
Verüb yezdan mürad-anın dü âlem içre gelan
Ola Rabbin emanında vücûdu sâlimen her an
Bu Osman Hamdi ruzî şeb günahın bahrına dalmış
Afiw ismin mukabildir rizasın zerrine dalmış

Bu tarihin yazılabilmesi için üstleri harc veya alçı ile doldurulan iki yan kartuşun aslında ne ihtiva ettiklerini tabiatıyla şimdiki halde öğrenmek mümkün olmamaktadır. Cümle kapısının üst kısmı, binanın her tarafında hâkim olan, sâdeliğe önem veren zevkin bir alâmeti olarak, klâsik bir baklavalı friz motifi ile çerçevelenmiştir.

Camiin tek muhteşem kısmı olan büyük ahşap kapı kanatları geçmeli olarak yapılmış, bronz kilit ağızları ve halkalar ile bezenmiştir. Fakat ne yazık ki, bu harikulâde güzellikteki bronz aksam iyi korunmamış ve bunların bazı parçaları ile halkaları sökülmüştür. Dr. O. Ş. Uludağ tarafından 1941 yılında yazılan bir yazıda bu halkalardan bahsedilmiş hattâ bunların resimleri de yayınlanmıştır³⁵. Uslûplaştırılmış ejder şeklindeki bu halkaların 1941 yılından bu yana sökülüp çalınmış olmalarına esef etmemeğe imkân yoktur. Bunlar eğer bir müzeye girmiş değiller ise, eski fotoğraflarından istifade suretiyle yeniden dökülerek yerlerine takılmalarını temenni etmekten başka çare kalmamış demektir. Kapının iki yan sövesinin üst kısımlarında dışarı taşkın hayli zengin mukarnaslı birer tezyinat bulunmaktadır.

İçeride minber ve mihrap da tamamen Osmanlı klâsik devir mimarisinin ölçülü, âhenkli ve zarif güzelliğini aksettirirler. Mihrap mermerden işlenmiş ve nişin üst kısmı stalaktitler ile bezenmiştir.

Klâsik devrin külliyelerinde usulden olduğu üzere, hamam

³⁵ O. Şevki Uludağ, not 24 deki yerde.

manzumenin tamamen sınırı dışında sol taraftaki sokağın karşı sırasında inşa edilmiştir. Hayli harap bir durumda olan bu eserin, duvarları cami kadar itinalı bir işçilik göstermemektedir. Soyunma yeri, yâni camekân kısmının büyük kubbesi hiç değilse caddeye ve camie bakan yüzünün, mimari bakımdan ifadeli olmasının istenildiğini gösterir.

Karapınar'daki Sultan Selim külliyesinin son bir parçası daha vardır ki, bu da bir çeşmedir ve bir cadde üzerindeki büyük girişin tam karşısında bulunmaktadır. İstifi, çerçevesinin tertibi ve işlenişi çok dikkati çekici olan kitabesine göre H. 977 (= 1569/70) de şâir Meşâmî tarafından yazılmıştır³⁶.

*Şâh-ı şâhân-ı cihan bâni-i Sultâniyye
Ya'ni kim Şâh Selim Hân-ı sa'âdet-güster
Kıldı fermân revân oldu bir âb-ı sâfi
Ki safâyile gelüp nûş ede her teşne-ciğer
Oldı engüşt-i Muhammed gibi beş çeşme revân
Mu'cizât etdi desem yîridür ol Şâh'a eğer
Gördi ol çeşmelerün çünki Meşâmî câşun
Dedi târîhlerin akdı uyûn-i Kevser*

ortada :

Ya Allah

Ya Muhammed sene 977 (= 1569/70)

Evvelce yanında hayvanların sulanması için yalıkları olan bu güzel menzil çeşmesi, son yıllarda caddenin düzeltilmesi sırasında bu yalıklarını kaybetmiştir. Çeşme nev'i içinde muhakkak ki güzel bir anıt olan bu eserin, tarihî değerini ve güzelliğini daha iyi belirtecek bir şekilde etrafının tanzim edilmeyişine esef edilir. Karapınar'ın yaratılmasına sebep olan bu eserin daha saygılı bir çerçeve içine alınması yerinde olurdu. Kitabedeki nazmın şairi Meşâmî, Konyalıdır. Yazının da devrin iyi hattatlarından birinin elinden çıktığına ihtimal verilebilir³⁷. Çeşme, güzel kaş

³⁶ Bursalı Tahir Bey, *Osmanlı müellifleri*, İstanbul 1333, II, 412; M. Mes'ud Koman, *Karapınar-Selimiye camii münasebetiyle Şâir Meşâmî*, Konya Halkevi dergisi, V (1941) sayı 35, 2074-2077.

³⁷ Çeşme kitabesinin çerçeve tertibi, Konya'da Mevlâna türbesi yanındaki H. 981 (=1573) de ölen Sinan Paşa için yaptırılan türbesindekine çok benzemektedir. bk. M. Önder, *Mevlâna şehri Konya*, 618, Biribirlerine çok yakın tarihlere ait olan bu kitabelerin aynı sanatkârın elinden çıktığına ihtimal verilebilir.

kemer, taş kaplamalı çatısı, çifte ayna taşları ve kitabenin iki yanındaki kaboşonları ile âhenkli bir eserdir. Cephesinde tek aksıyan unsur, kemerindeki renkli taşlardan en üstten beş tanesinin eksenlerinin bir merkezde toplanmayıp, yere dikey oluşlarıdır.

*
* *

Sinan'ın çeşitli eserleri listelerindeki eserlerin hepsini bizzat nezaret ederek yaptırtamayacağı aşıkardır. Bunlardan bir kısmı, bilhassa uzak yerlerde olanları, Sinan'ın verdiği direktif üzerine oraya gönderilen kalfalar tarafından herbirinin kendi anlayış ve kabiliyetlerine göre inşa edilmiştir. Kayseri'de Kurşunlu³⁸, Erzurum'da Kıbrıs fatihi Lala Mustafa Paşa³⁹, Manisa'da Muradiye⁴⁰ camilerinin bilhassa dış nisbetlerindeki aksıyan ifadenin başlıca sebebi bu olmalıdır. Bugüne kadar hiç bir yapı ve külliye plânı, rölövesi ele geçemediğine göre, o devirde binaların önceden projelerinin çizilmiş olabileceğine biz şahsen ihtimal vermiyoruz. Bulunan bir kaç plân ve kroki, hiç bir şekilde bir proje mahiyet ve değerine haiz olmıyan desenlerdir⁴¹. Karapınar'daki Sultan

³⁸ Sinan'ın havasına sahip olmıyan fakat listede adı geçen en tanınmış örnek Kayseri'de Kurşunlu camidir, kşl. A. Gabriel, *Monuments turcs d'Anatolie*, Paris 1931, I, 56-57, lev. XXVI, 1; halbuki bu camii Sinan'ın tam olgunluk çağında âhenkli bir eser olarak ortaya koyduğu yolunda bir düşünce de ileri sürülmüştür, kşl. E. Egli, *Sinan*, 102-103; bu son düşüncüyü kabule imkân yoktur. Dış görünüşü bakımından Kurşunlu veya Ahmed Paşa (Hacı Paşa) camii, Sinan'ın eserlerindeki hâkim estetiğe tamamen aykırıdır.

³⁹ Tarihçesi, kitabeleri ve vakfiyesi için bk. İ. A. Konyalı, *Âbideleri ve kitabeleri ile Erzurum tarihi*, İstanbul 1930, 230 vd.

⁴⁰ R. Riefstahl, *Cenubi-garbi Anadoluda Türk mimarisi*, İstanbul 1940, 14 vd.; Ç. Uluçay-I. Gökçen, *Manisa tarihi*, İstanbul 1939, 103-112; bu hususta bilhassa, K. Su, *Mimar Sinan'ın eserlerinden Muradiye camii*, İstanbul 1940, 9-10, burada belirtildiğine göre, yapılışı hayli hâdiseli olan bu camiin, inşası Sinan'ın direktifi üzerine, Hassa mimarı Mahmud tarafından idare olunmuş (Mühimme Df., 49, s. 133), onun ölümünden sonra da Mehmed Ağa bu işle görevlendirilmiş (Mühimme Df., 60, s. 139).

⁴¹ B. Ünsal, *Topkapı sarayı arşivinde bulunan mimari plânlar üzerine*, "Türk Sanatı tarihi araştırma ve incelemeleri" I (1933) 188-197. Burada yayınlanan desen, kroki ve plânlar arasında Sinan devrine ait hakiki bir proje mahiyetinde hiçbir vesika yoktur. S. 186-187 de resmi verilen ve bahsi geçen etrafı çarşılı, çifte minareli ve yanında bânisi bir Mustafa Paşa'nın türbesi olan külliye şeması ise son derecede basittir. Bu resmin hangi külliye tasvir ettiği de anlaşılamamıştır.

Selim külliyesinde Sinan'ın bizzat ilgilendiğine, hiç değilse ana kompozisyonu onun gösterdiğini kabul etmek zarureti vardır. Külliye'nin tertibi, bu çorak ve ücra köşedeki çevreye uygun sade ve iddiasız mimarisi, ölçülü fakat âhenkli nisbetleri Sinan'ın usulünün başlıca delilleridir. Gine ücra bir yerde Yunanistan'da Tırhala (= Trikkala) Sinan tarafından yapılan Osman Şah camii'nde de aynı âhenkli nisbetler kullanılmıştır⁴². Hemen hemen yoktan yaratılan çorak bir yerdeki bir kasaba için, bu sade mimarili eserin, sâkin çizgileri ile, daha iddialı bir eserden çok daha uygun düştüğü muhakkaktır. Kanaatimizce Karapınar'da Sultan Selim camii, doğrudan doğruya Sinan tarafından tasarlanan bir tertibe göre onun direktifi ile yapılmış bir eserdir. Yukarıda işaret ettiğimiz Kayseri ve Erzurum'daki eserler gibi, tamamen bir kalfanın zevk ve görüşüne bırakılmış bir yapı havasına sahip değildir. İstiridye kabuğu veya yelpaze biçimindeki alınlığı ile cümle kapısının kompozisyonunda ve nisbetlerinde gözü yadırgatan bir şey olduğu muhakkaktır. Fakat bunun sebebini belki bu parçaların, mihrap ve minber ile birlikte başka bir yerde işlenerek buraya getirilmiş olmalarında aramalıdır.

Diğer taraftan Sultan Selim camii, 16 ve 17. yüzyıllarda Anadolu'da Doğu ve Güney-Doğu istikametinde yapılan büyük ana yollar üzerindeki, menzil külliyelerinden birinin merkezi olması bakımından, bu yolun güzergâhına işaret eden bir alâmet olarak da özel bir değere sahiptir. Osmanlı devri medeniyet tarihini incelerken bu yolları ve üzerlerindeki menzil eserlerini tanımak şarttır. Sultaniye'nin kuruluşu, tarihinin erken devirlerinden itibaren büyük kervan yolları üzerinde şehirlerin doğuşu ile mukayese edilmeğe değer⁴³. Arada, yol sistemi bakımından benzer taraf-

⁴² Egli, *Sinan*, 125 de Tırhala'daki Osman Şah camii'nin Anadolu'da Tırhala'da olabileceğini tereddütle bildirir. Halbuki kuzey Yunanistan'daki Trikkala, Türk devrinin Tırhala'sıdır. Buradaki cami ve türbe yıllarca önce yayınlanmıştı, kşl. F. Babinger, *Moschee und Grabmal des Osmân-Schâh zu Trikkala, Ein Werk des Baumeisters Sinân*, "Praktika tes Akademias Athenon" IV (1929) 15-18; aynı eserin mimarisi ise ayrıca incelenmiştir, A. Orlandos, *H arkhitektoniki tou tzamiou Osman Sah ton Trikkalon*, aynı yerde, 310-325; kısa bir özet ve iki resmi için bk. S. Eyice, *Yunanistan'da Türk mimari eserleri, II*, "Türkiyat Mecmuası" XII (1955) 217, res. 15, 16.

⁴³ İlkçağda tehlikeli, güç geçilir kervan yolları üzerinde küçük menzillerin kuruluşu ve zamanla bunların yerlerinde şehirlerin doğması problemi evvelden beri

lar vardır. Diğer taraftan Sultaniye - Karapınar'ın bir insanın isteği ile yoktan var edilişi ve buranın iskânı için sarf olunan gayretler, ilk yerleşenlere tanınan haklar, benzeri "yeni şehirler" ile karşılaştırılması ise ayrı bir inceleme konusudur ⁴⁴.

Ayrıca, Karapınar'ın Sultaniye olarak kuruluşu, ana yollar üzerinde bir ihtiyaç yüzünden zorla yaratılan bir kasaba oluşu, Osmanlı şehircilik tarihi bakımından ilgi çekicidir ⁴⁵. Klâsik devir Osmanlı Türk sanatı, bu hususda muayyen prensiplerden hareket etmiş ve bunu tesadüflere bırakmamıştır ⁴⁶. Tarihin hayli devirlerinden beri insanların yaşadığı bu yer, tekrar boşalmışken, orasını 16. yüzyılda ihya eden Osmanlı devri Türk medeniyetinin, medeni anlayışı ve sistemli "şenlendirme" politikasıdır. Bu yazımız Karapınar kasabasının tarihçesine dair bir araştırma olmadığından Türk devrindeki gelişmesi, buradaki diğer yapılar üzerinde dur-

dikkati çekmiştir, bk. M. J. Rostovtzeff, *Tableaux de la vie antique*, Paris 1936, 115-158 de *Les cités caravanières*; *Pétra et Palmyre* adlı bölüm.

⁴⁴ Bizans devrinde, tehlikeli bir bölgenin emniyeti ve icabında ordunun yığılması için hükümdar iradesi ile tamamen yeni olarak kurulan tipik bir şehir örneği biliyoruz. Bu, Mardin-Nusaybin arasında Dâra şehridir, bk. P. Collinet, *Une "ville neuve" byzantine, en 507, La fondation de Dara (Anastasiopolis) en Mésopotamie*, şu eserde, *Mélanges G. Schlumberger*, Paris 1924, I, 55-60; kşl. L. Bréhier, *Les institutions de l'empire byzantin*, Paris 1919, 204: kuruluşu, binaları ve iskân edilen ilk ahaliye (bunlar azad edilmiş kölelerdir) tanınan imtiyazlar ile herbirine verilen ev ve toprak tesbit edilmektedir; F. Dölger, *Die Frühbyzantinische und byzantinisch beeinflusste Stadt*, "Atti del 3º Congresso di studi sull'alto medioevo", Spoleto 1958, ayrı basım, s. 11, not 41; Dâra'nın kuruluş ve iskân şartları ile ahaliye tanınan imtiyazlarının incelenmesi, Osmanlı devri "yeni şehri" nin kuruluş ve imtiyazları ile mukayese edilmeğe değer.

⁴⁵ Osmanlı idaresi sırasında hiç yoktan yaratılan mâmur başka bir şehir örneği olarak Damad Nevşehirli İbrahim Paşa'nın, doğduğu köy olan Muşkara'da yarattığı Nevşehir'i gösterebiliriz. Bu hususda kşl. A. Refik, *İbrahim Paşa zamanında Urgüb ve Nevşehir*, TTEM, XIV (1340=192) 153-185; M. Aktepe, *İbrahim Paşa'ya aid iki vakfiye*, Tarih Dergisi, sayı 15 (1960) 149-160; M. Aktepe, *Damad İbrahim Paşa evkafına dair vesikalar*, Tarih Dergisi, sayı 17-18 (1964) 17-26; R. Rehber, *Nevşehir ve Göreme*, Ankara 1972.

⁴⁶ Osmanlı devrinde bazı menzillerin etrafında zamanla bir kasaba teşekkül etmiş ve bazen bu kasaba büyüyerek bir şehir olmuştur. Nitekim çok büyük ve hakikaten muhteşem bir menzil külliyesi olan Öküz Mehmed Paşa külliyesi etrafında zamanla Ulukışla kasabası meydana gelmiştir. Eski seyyahlar bunun etrafında fazla bir iskân bulunmadığını bildirirler; bu hususda kşl. C. Ritter, *Erdkunde IX, Kleinasien II*, Berlin 1859, 231.

madık ⁴⁷. Zaten gayemiz de son yıllarda, günden güne kumla örtülerek birgün tamamen boşaltılması tehlikesi ilgililerce söylenen bir Orta Anadolu kasabasının tarih ve arkeoloji bakımından ortaya koyduğu problemleri böylece belirtebilmek ve burada bir oluşun nedenini ve delilini tanıtmaktan ibarettir.

ÖNEMLİ NOT

Sempozyum'un yapılacağı Yıldız Sarayı-Şale'nin içinde sigara içilememektedir. Bunun yanı sıra, üzerinde yürünecek değerli halı ve parkeler nedeniyle hanımların sivri topuklu ayakkabı giymemeleri, Şale'ye girişinizdeki kolaylık bakımından, zarfın içinde bulacağınız "giriş kartı"nın yanınızda bulundurulması ve sempozyum ambleminin ise aracınızın görünür bir yerine yapıştırılması önemle rica olunur.

monogram

ahallerine temas
çalışır, s. (355).
Kasabada başka
arında bazı önemli
eli Reşadiye camii
a göre yeni sayıla-

an Selim külliyesi
nı kısaca tanıtmayı

ndan bir tanesinin
apınar belediyesin-
unu, kendilerinden
ekili Necati Elgin

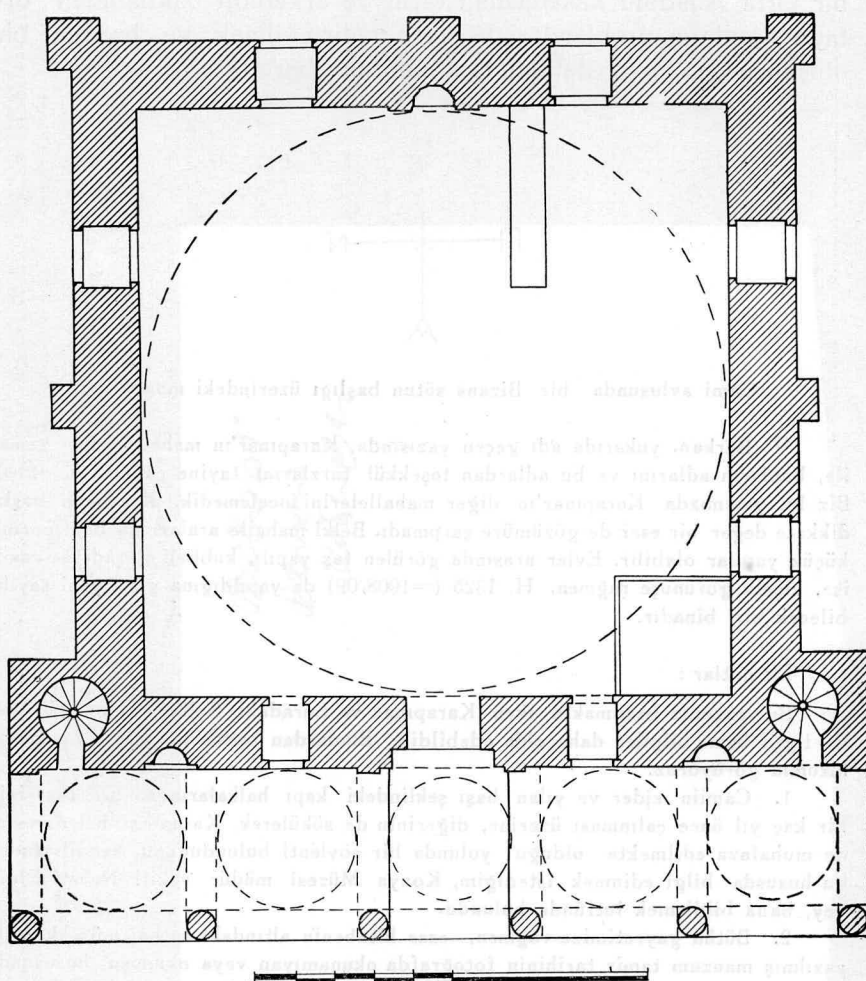
atha, mürekkep ile
kunuşu hususunda
hatalarını düzelt-
u eksikleri tamam-
indeki harfler kıs-
bir zatın ezberin-

os 1935 tarihli ce-
/55) da vefat etti-
onya da mevcuttur.

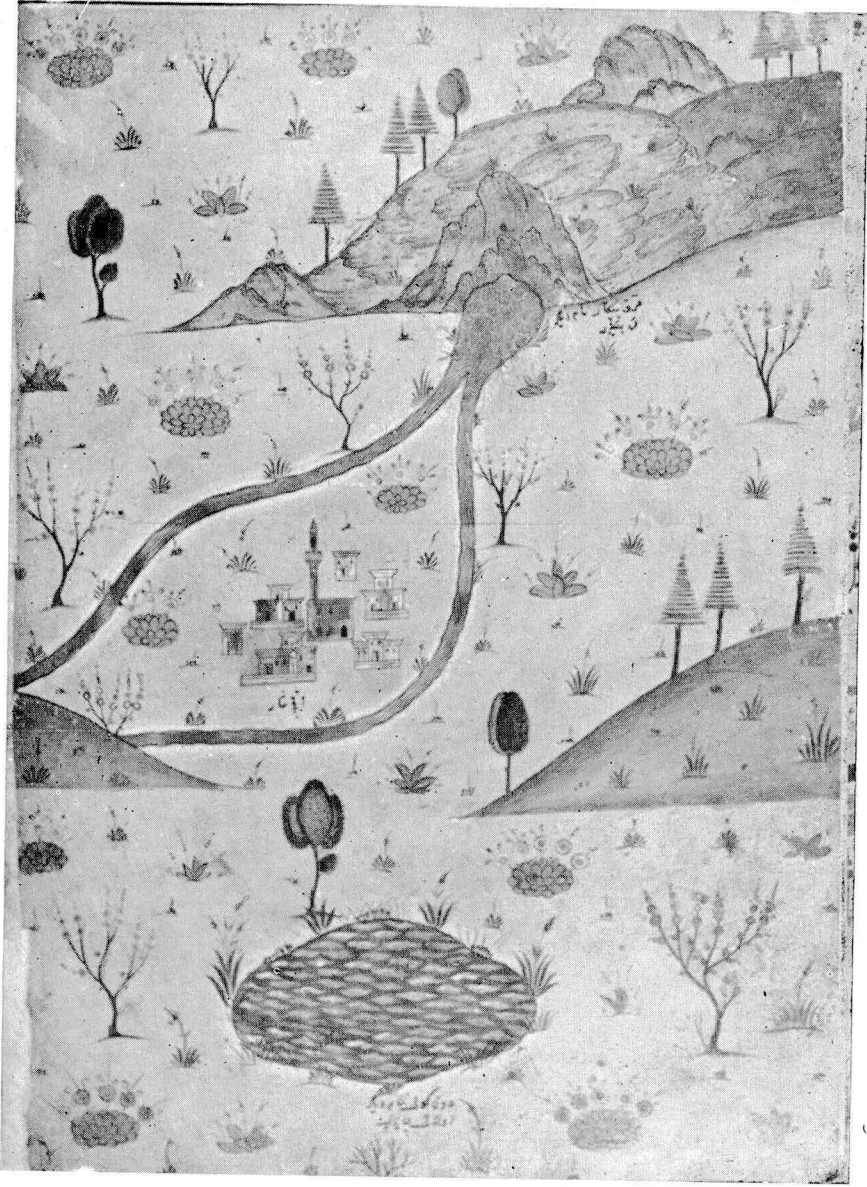
ile B'di k i s i

il lü b d b b

ye şü me lai me de
vaj
ğin

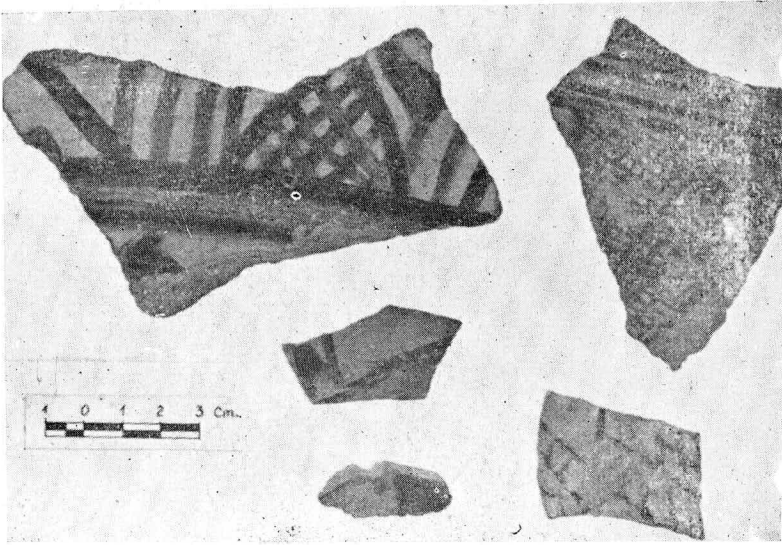
Sultan Selim camii'nin plânı

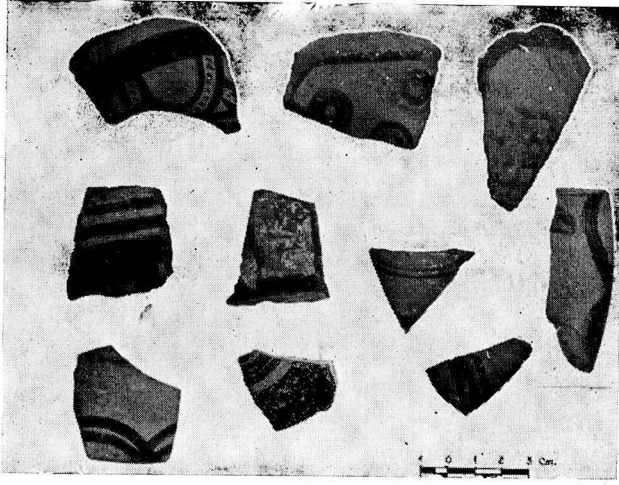
1. İrakeyn seferi menzîlnâmesind: Karapınar dolaylarını tasvir eden minyatür.

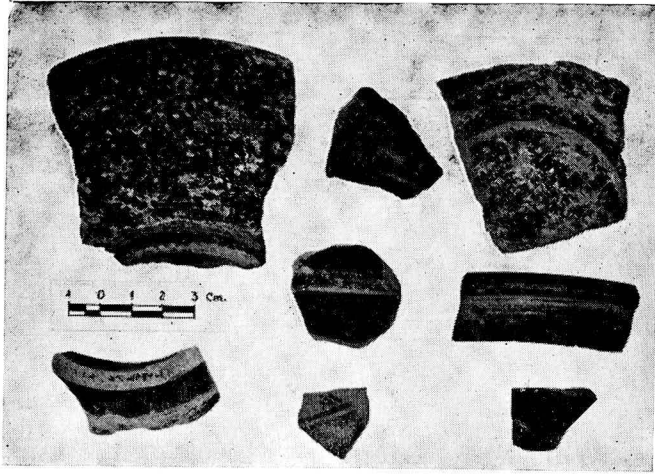
2. Karapınar'ın genel görünüşü (1934).

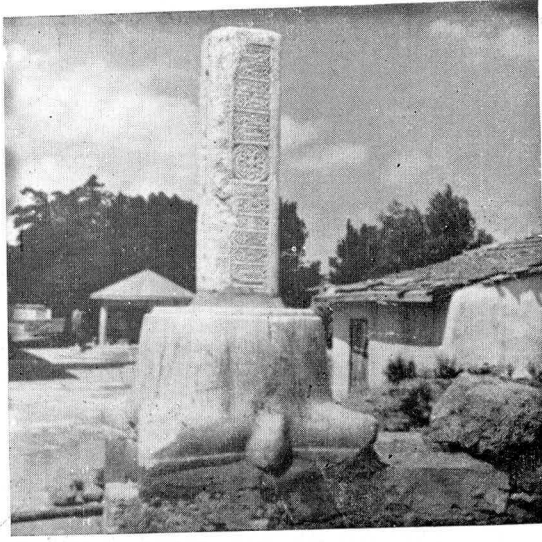
3. Karapınar'da bulunan Eski Bronz çağı (Alişar III) çanak-çömlek parçaları.

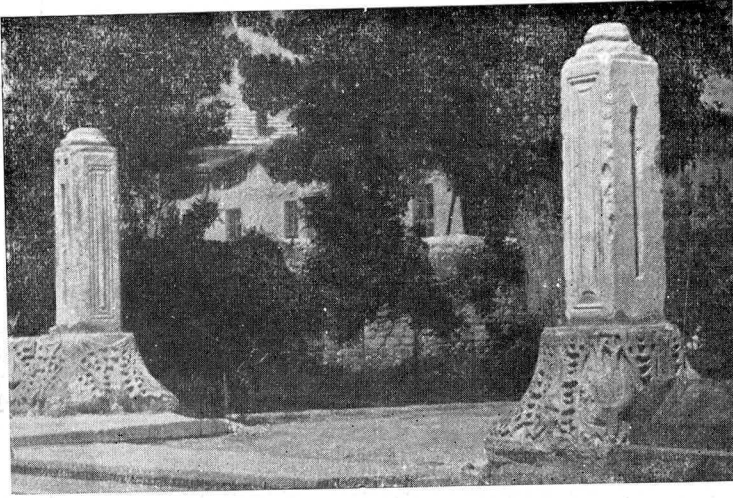
4. Demir çağı (M Ö. bin yılının ilk çeyreği) na ait çanak-çömlek parçaları.

5. Hellenistik-Roma çağına ait çanak-çömlek parçalarından bir kaç örnek.

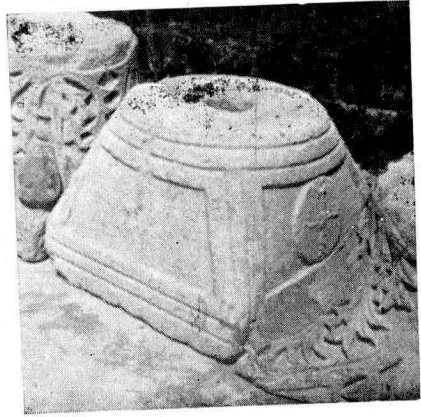
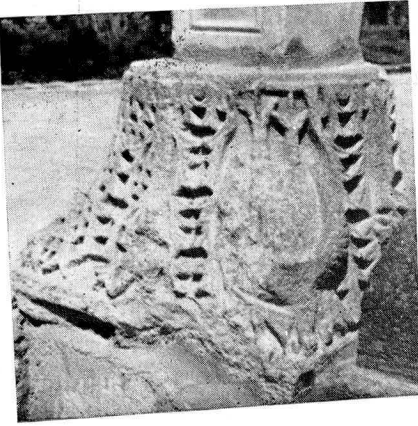
6. Avlu yan kapısında bir başlık ile mahallî üslûbda şlenmiş bir taş.

7. Bizans devrine ait iki korkuluk pâyesi ve başlıklar.

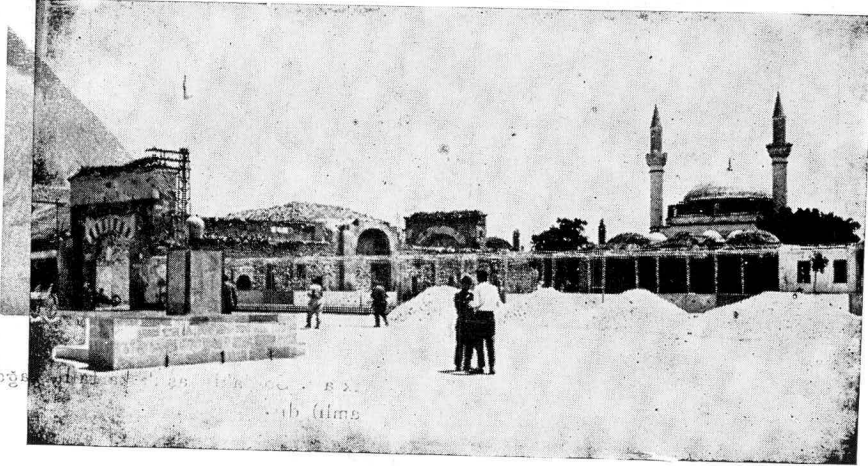
8, 9. Camiin avlusundaki Bizans sütun başlıkları.

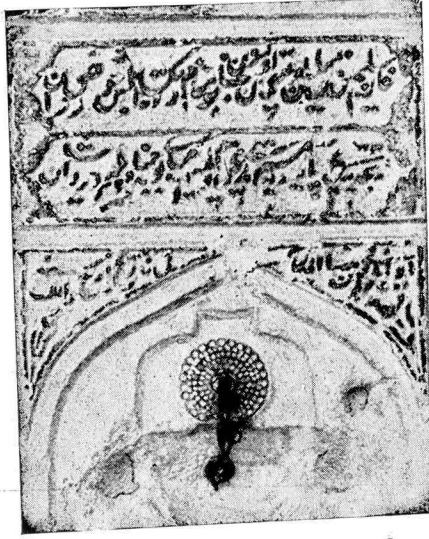
10, 11. Camiin avlusundaki Bizans sütun başlıkları. Soldaki başlık kartallı, sağdaki ise markalı (monogramlı) dir.

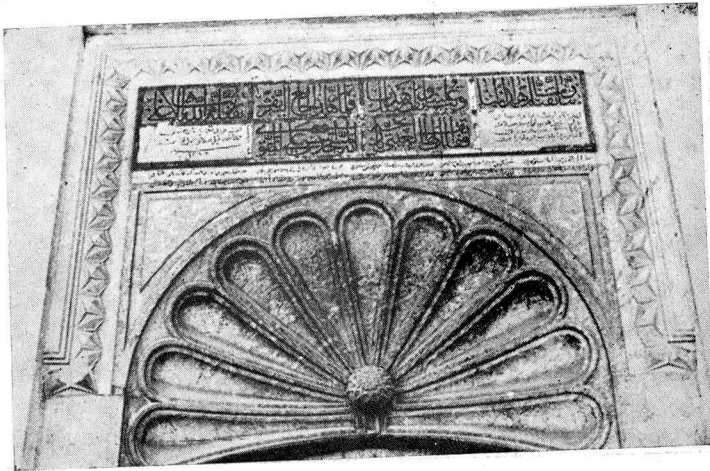
12. Avludaki sütun başlıklarından iki örnek (Bizans devrine ait olmakla beraber mahallî bir üslûbda).

13. Külliye'nin caddeden görünüşü.

14. Şadırvan kitabesi.

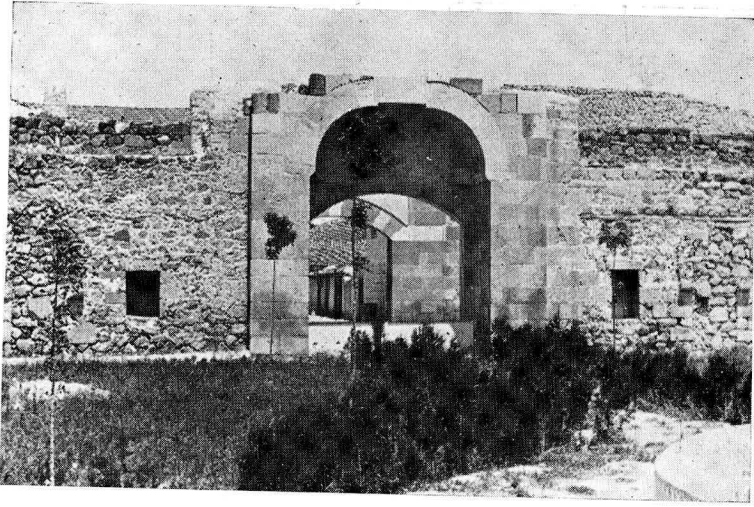
15. Camiin Kitabesi

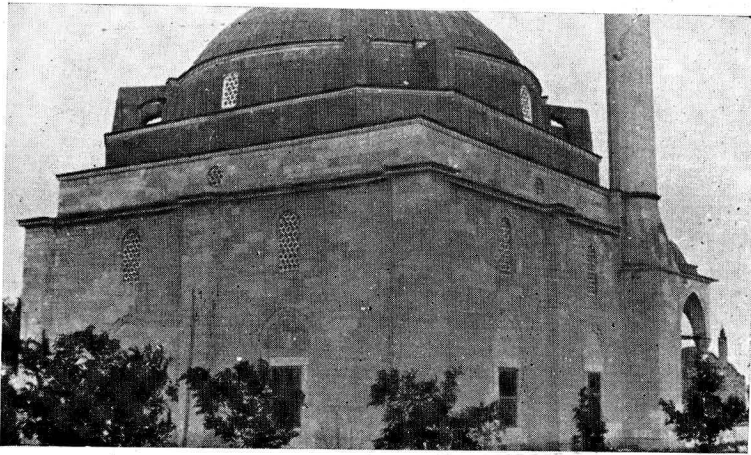
16. Camiin avlusu ve önündeki müstemilâttan bir kısım.

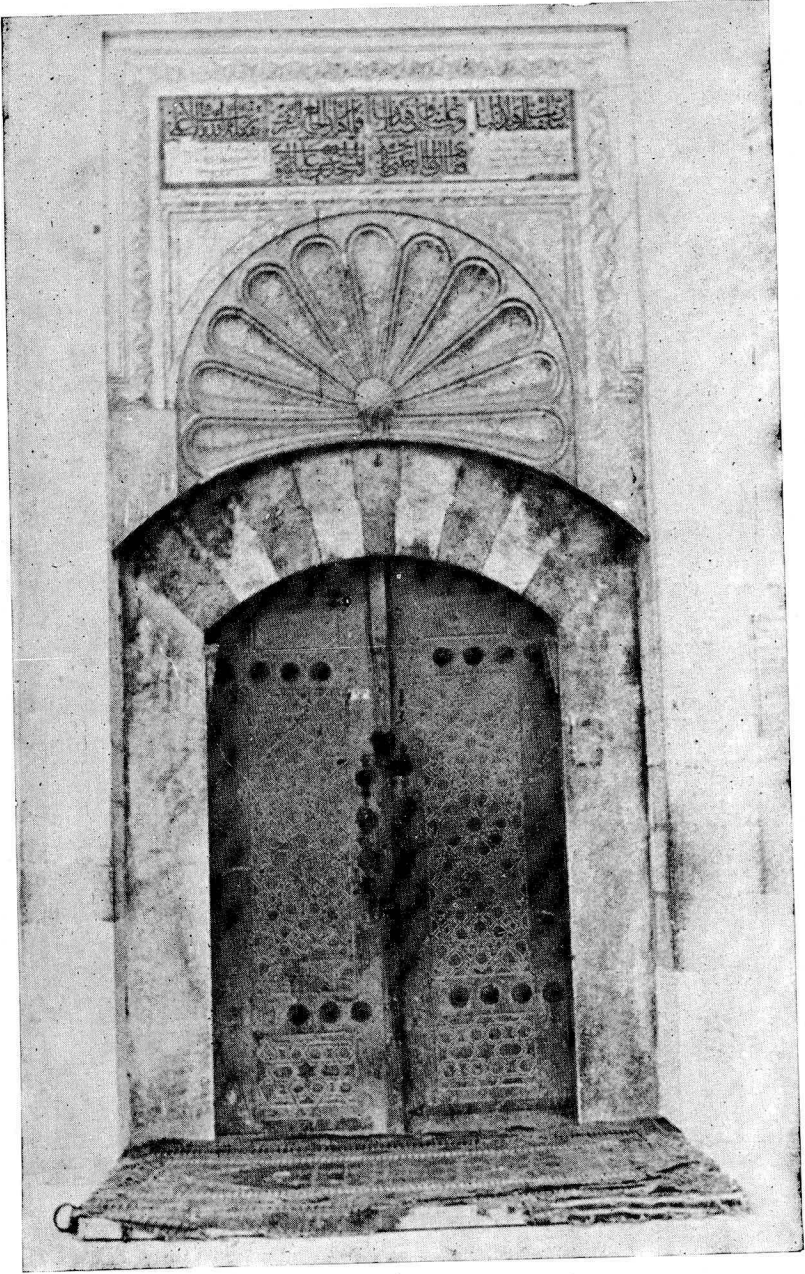
17. Müstemilâttan ayakta kalan parçalar.

18. Arasta (çarşı) nın Bursa-kemerli kapılarından biri.

19. Sultan Selim camii.

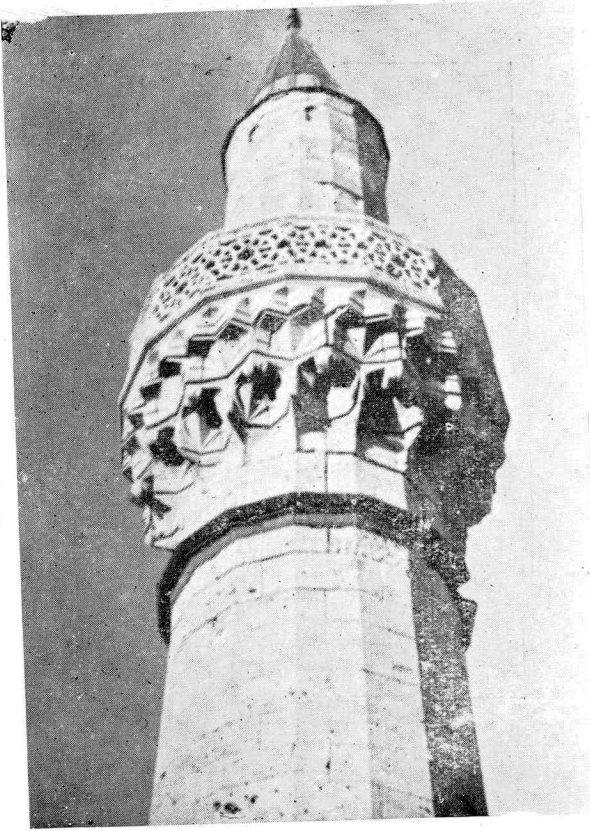
20. Camiin kapısının genel görünüşü.

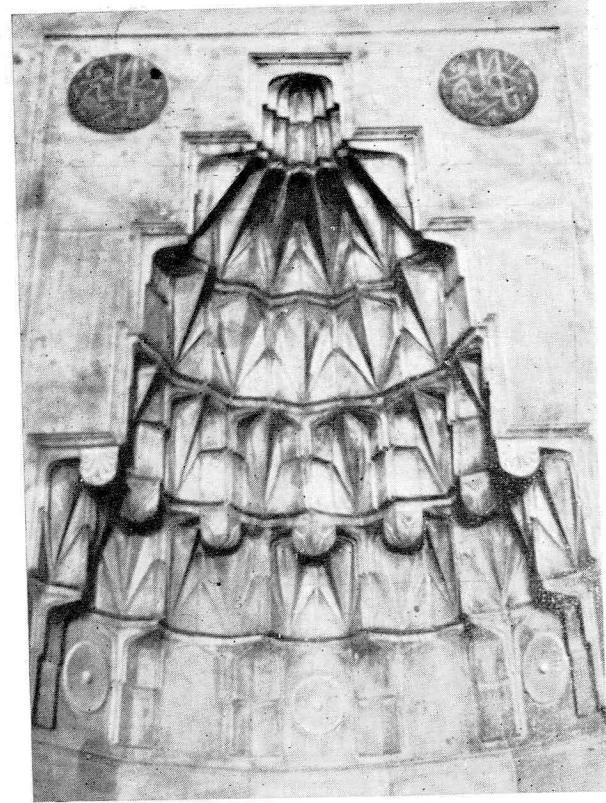
21. Camiin avludan görünüşü.

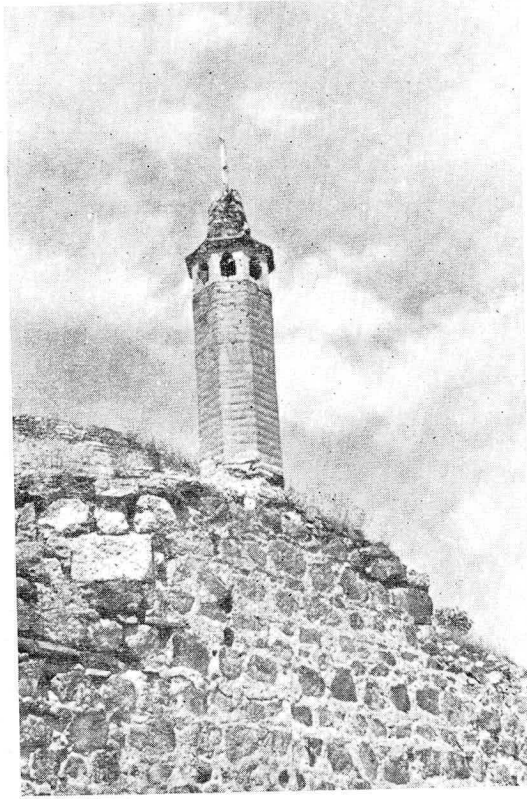
22. Camiin kible tarafından görünüşü.

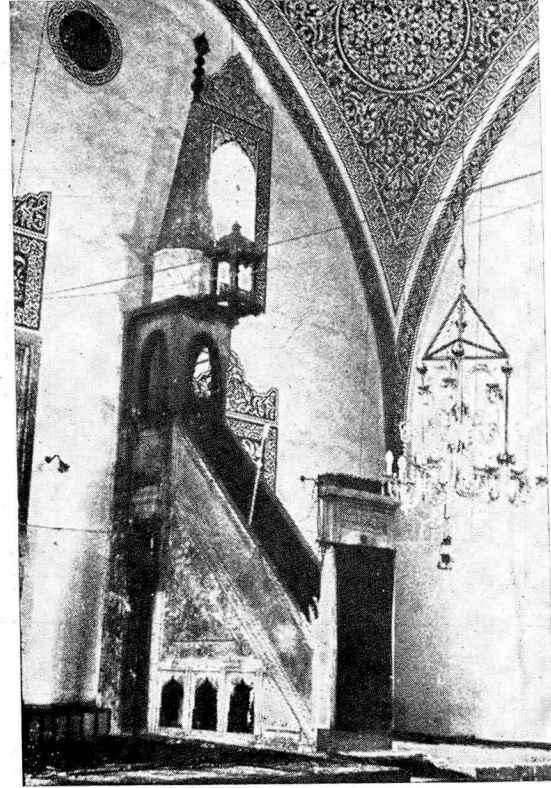
23. Minarelerden biri ve şereiesi.

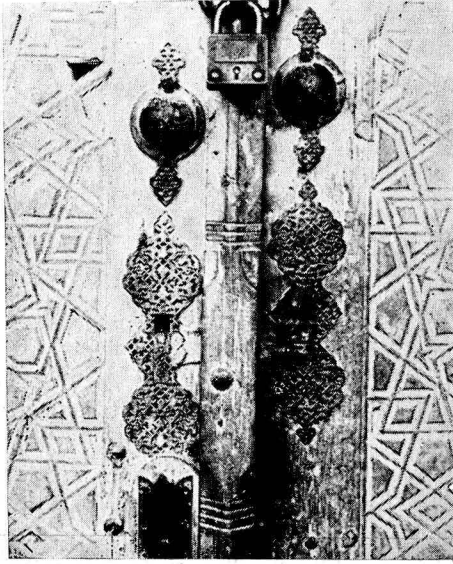
24. Mihrab detayı.

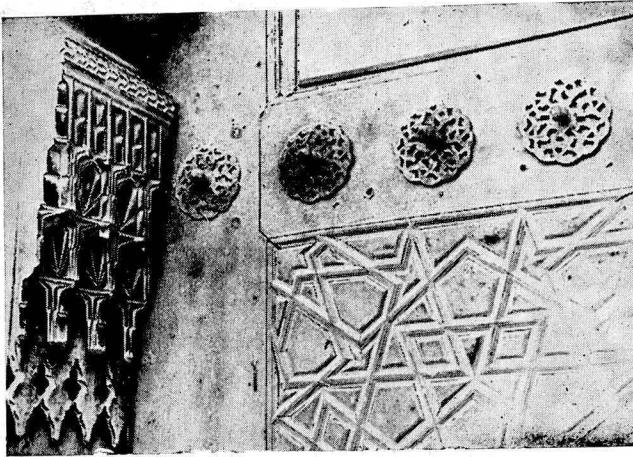
25. Müştemilât bacalarından biri.

26. Camiin minberi.

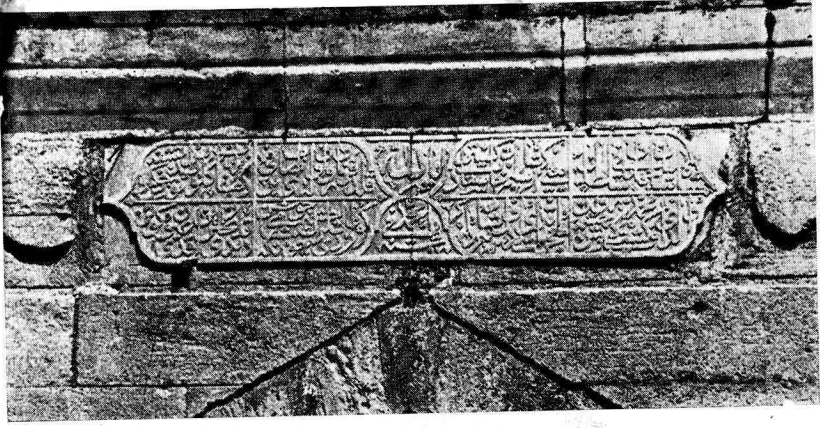
27. Ahşap kapı kanatları ve kilitleri.

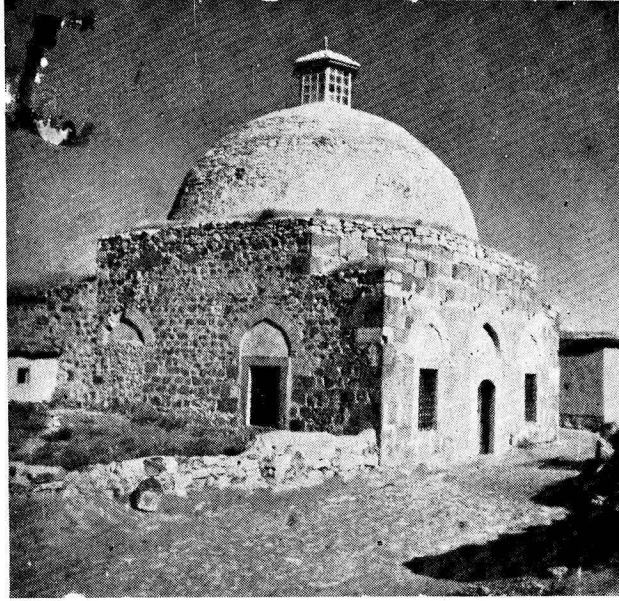
28. Kapı detayları

29. Külliye'nin bir parçası olan çeşme (Hayvanlara mahsus yalakların yok edildikleri esas yalağın da doldurulduğu görülmektedir).

30. Çeşme kitabesi.

31. Külliyyenin bir parçası olan hamam.